

BU SAYIMIZDA NELER VAR?

◆ Azerbaycan Halı Sanatı
Laman VALIYEVA

◆ Şuşa Seferi
Arif BUZOVNALI

◆ Sabır Tabağı
Zaur JAHANJIROV

◆ Karabağ'ın Kapısı: Ağdam
Farid MEHDIYEV

Musqum

SAYI 22
2022

ESKİŞEHİR AZERBAJCANLILAR DERNEĞİ YAYINI

BU SAYIDA

ÜÇ ÇİZGİ DERGİSİ
Eskişehir Azerbaycanlılar Derneği

Sayı 22 / Haziran 2022

Editör'den
Fin. Uzm. Bakhtiyar GARAYEV > 01

Azerbaycan Muğam Musikisine Genel Bir Bakış
Prof. Dr. Abbasgulu NAJAFZADA
Çeviren: Esranur ALGAN > 02

Geçmişten Günümüze Azerbaycan Halk Dansları Müziği
Doç. Dr. Arzu GULIYEVA KARAMAN > 06

Azerbaycan Halı Sanatı
Laman VALIYEVA > 9

II Dünya Savaşı Yıllarında Ahmet Emin Yalaman ve
Vatan Gazetesi
Dilgam AHMAD > 13

Konser- Kamal ABDULLA'DAN Yeni Hikaye
Çeviren Esranur ALGAN > 18

Şuşa Seferi- Arif Buzovnalı
Çeviren: Mustafa Kemal KARAMUSTAFAOĞLU > 21

Sabır Tabağı
Zaur JAHANJIROV
Çeviren: Aydan IZATULLAYEVA > 25

Şehrinin Baş Tacı: Şeki Pitisi
Simuzar ALIZADA/Azerbaijan_kitchen_in_istanbul > 29

Karabağ'ın Kapısı: Ağdam
Farid MEHDIYEV > 30

Dernek Faaliyetleri
Eskişehir Azerbaycanlılar Derneği > 31

MUĞAM

Sahibi

Eskişehir Azerbaycanlılar Derneği (ESAZDER) adına
Uzm. Ecz. Cavid AYDIN

Editör

Fin. Uzm. Bakhtiyar GARAYEV
Dr. Rza MAMMADOV

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Sirac YAGUBOĞLU

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Ali ASKER
Prof. Dr. Makbule SABZIYEVA
Prof. Dr. Mehmet TOPAL
Prof. Dr. Nedim ÜNAL
Prof. Dr. Vusala MUSALI
Doç. Dr. Elshan BAGHIRZADEH
Doç. Dr. Ferzane DEVLETABADI
Dr. Caner ACUNER
Dr. Öğr. Üy. Emrullah TÖREN
Dr. Öğr. Üy. Nazim MURADOV
Dr. Öğr. Üyesi Rovshan MAMMADOV
Dr. Öğr. Üyesi Ruşen RAMİZOĞLU
Av. Rovshan ZARBALIYEV
Erkan BURSALI
Günel AYDIN
Hikmet ELP

Basın ve Halklar İlişkiler

Aygün ÖZTÜRK

Reklam ve Pazarlama

Alper TAN
Fin. Uzm. Bakhtiyar GARAYEV
Javid AMIROV

Kapak ve Grafik Tasarımı

Elmin NACAFLI

Baskı

Anadolu Üniversitesi Basımevi

Yazışma adresi

Eskişehir Azerbaycanlılar Derneği
Hoşnudiye mah. Vardar sok. 3/10
Tepebaşı / Eskişehir
www.esazder.com
uccizgidergisi@gmail.com

Yaygın süreli yayım. Üç ayda bir yayınlanır. Yayınlanan yazıların her türlü sorumluluğu yazarına aittir. Bütün hakları saklıdır. Tanıtım amaçlı alıntılar dışında izinsiz olarak hiçbir yolla iktibas edilemez ve çoğaltılamaz.

ISSN 2587-2141

Değerli Türklük, Çağdaşlık ve İslamiyet Yolcuları Dostlarımız!

Dergimizin Haziran 2022 sayısı olan 22. sayı ile karşınızda bulunmaktayız. Dergimiz alakanıza mahzar olduğu için çok mutlu ve gururluyuz. Dergimizin uzun ömürlü olması için yaptığınız katkılardan dolayı teşekkürlerimizi sunarız. Varolun!

Bildiğiniz gibi, dergimizin her bir sayını Azerbaycan'la ilgili önemli gün veya olaylara ithaf etmekteyiz. Dergimizin bu sayısı ise Azerbaycan asırlık müzik geleneklerinden olana Muğam sanatını ele almıştır. Azerbaycan kültürünü folklor ve sözlü tarihe dayanan Muğam'la tanımlamak mümkündür.

Dergimizin 22.sayısının ithafına uygun olarak, ilk makalemiz Azerbaycan Muğamı'nı anlatmaktadır. Prof.Dr. Abbasgulu NAJAFZADA tarafından kaleme alınan "Azerbaycan Muğam Musikisine Genel Bir Bakış" başlıklı makalesinde Azerbaycan muğamlarının yaranması tarihi, etimolojisi ve morfolojisi toplu bir şekilde gözden geçirilmiştir. Makalede ayrıca, Azerbaycan Türkleri tarafından bulunan zerbli (vurmali) muğamlardan, bayatılardan (manilerden) ve şikestelerden ayrıca söz edilmiştir.

Azerbaycan'nın müzik kültürüne ait bir diğer makale ise Doç.Dr. Arzu GULIYEVA KARMAN'ın kaleme aldığı "Geçmişten Günümüze Azerbaycan Halk Dansları Müziği" olmuştur. Bu makalede halk danslarının eskiye dayandığını ıspatlayan Gobustan Milli Parkı'ndaki oymalardan bahsedilmiş, ardından farklı bestecilerin Azerbaycan'ın eski halk dansları ile ilgili çalışmalarından bahsedilmiştir. Besteciler folklor müziğinden faydalanarak eserlerinde milliliği öne çekmenin önemi vurgulanmıştır.

Laman VALIYEVA'nın yazmış olduğu "Azerbaycan'da Halı Sanatı" başlıklı makalesinde Azerbaycan kültürüne ait halı dokuma sanatı anlatılmış ve halıcılığın ön plana çıktığı bölgeler özetlenmiştir.

Dilgam AHMAD tarafından yazılan "II Dünya Savaşı Yıllarında Ahmet Emin YALAMAN ve Vatan Gazaetesi" başlıklı makalede gazeteci Ahmet Emin YALAMAN ile ilgili bir birinden ilginç konulara değinilmiştir. Nazi Almanya'sına karşı pozisyon sergileyen gazetecinin Türkiye'nin nasıl barış savunucusu olması gerektiğinden bahsedilmektedir.

Bu makalelerin ardından, Kamal ABDULLA tarafından yazılan ve Esranur ALGAN tarafından çevirisi yapılan "Konser- Yeni Hikaye" başlıklı hikayesi ile beraber, Arif Buzovnalı'nın kaleme aldığı ve Mustafa Kemal KARAMUSTAFAOĞLU'nun Türkçeye çevirdiği "Şuşa Seferi" hatıralarını okumaya davet ediyoruz. Daha sonra ise, diksiyon ve iletişim teknikleri eğitimcisi Zaur JAHANLIROV'un yazmış olduğu ve Aydan IZATULLAYEV tarafından çevirisi yapılan "Sabır Tabağı" hikayesini okumanızı öneririz.

Bu sayımızda da artık gelenek haline gelen, Azerbaycan yemeklerinden biri anlatılmış, Simuzar ALIZADA tarafından "Şehrinin Baş Tacı: Şeki Pitisi" kaleme alınmıştır. Tarihi İpek Yolu'nun üzerinde olan Şeki kentinin bu yöresel yemeği özel pişirilme ve yeme yöntemi ile Azerbaycan'ın mutfak kültüründe önemli pay sahibidir. Bu sayımızda konuya uygun olarak, Azerbaycan şehiri kısmında, Farid MEHDIYEV tarafından "Karabağ'ın Kapısı:Ağdam" tanıtılmaktadır. Şehrini tarihi önemi anlatıldıktan sonra 44 günlük Şanlı Zafer sayesinde üç taraflı anlaşmaya göre, işgalden kurtulması vurgulanmıştır.

22. sayımızın hayırlı olmasını diler, emeği geçen herkese teşekkür ederiz. Dostlarımıza selamlarımı sunarak mesut ve bahtiyar bir hayat temenni ederim.

AZERBAJYCAN MUĞAM MUSİKİSİNE GENEL BİR BAKIŞ

Prof. Dr. Abbasgulu NAJAFZADA

Çeviren: Esranur ALGAN

Bakü, Azerbaycan

a.najafzade@yahoo.com

Özet

Makalemizde Azerbaycan muğamlarının yaranması tarihi, etimolojisi ve morfolojisi toplu bir şekilde gözden geçirilmiştir. Bilindiği üzere Azerbaycan’da muğam diye isimlendirilen bu tür birçok Doğu halkları tarafından farklı şekilde adlandırılmıştır. Muğam sözcüğü eski muğ kabilelerinin adı ile ilişkilendirilmektedir.

Makalede ayrıca, Azerbaycan Türkleri tarafından bulunan zerbli (vurmalı) muğamlardan, bayatlardan (manilerden) ve şikestelerden ayrıca söz edilmiştir. Elbette, kısa bir makalede Azerbaycan muğamları hakkında etraflı bilgi vermek mümkün değildir. Fakat burada en mühim konulara dikkat edilmeye çaba gösterilmiştir

Anahtar sözcükler: Muğam, Destgah, Zerbli muğam, Bayatı, Şikeste

Giriş

Muğam – Yüce Tanrının kudreti ile insanların ruhunun temizlemesi, arındırması için oluşturulmuş bir türdür. Dünya müzikologları muğam türü ile ilgili birçok kıymetli eserler kaleme almışlardır.

Dünya halkları Azerbaycan Türklerinin muğam dediği bu türü farklı şekillerde adlandırmaktadırlar: Anadolu Türkleri – **MAKAM**, Japonlar – **QAQAKU**, Kırgızlar – **KÜ**, Kazaklar – **KÜY**, Özbekler ve Tacikler – **MAKOM** veya **ŞAŞMAKOM**, Uygur ve Tatarlar – **MANİ**, Hintliler – **RAQA**, Farslar – **DESTGAH**, Araplar – **MAKAM** veya **NUBA**, Şimali Afrika Arapları (Cezair, Tunus, Fas) – **İSTİHBAR**, Türkmenler – **MUKAM**, Endonezyalılar – **PATET**, Pakistanlılar – **HAYYAL** vs. Bu hususta Rus müzikolog Yuri Holopov (1932–2003) [15, s. 511] ve Arap müzikolog Faruk Hasan Ammar [13, s. 151-152] kendi eserlerinde bilgi vermektedirler.

Muğam; nasıl adlandırılmasına bakmazsınız, bağımsız olarak doğaçlama şekilde serbest okuyup – çalmaya denir.

2008 yılında Azerbaycan muğamını UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Komitesi bu kurumun (“İnsanlığın Sözlü ve Manevi Mirasının Başyapıtları”) listesine dâhil etmiştir.

Ortaya çıkış tarihi: Bir sıra Doğu halklarının genel ruhuna uygun bir şekilde oluşturulmuş muğam türünün kuruluş tarihi hakkında çeşitli fikirler mevcuttur.

Muğamların ilk unsurları insanlığın varolduğu, yani Hz. Adem’in yeryüzüne geldiği döneme, bundan yaklaşık 10 bin yıl öncesine tarihlendirilmektedir. Şöyle ki Hz. Havva ağlayan küçük evlatlarını sakinleştirmek için belirli ninniler okumuştur. Hz. Havva’nın söylediği ninnilerin sesi bize kadar gelmesede, şüphe yoktur ki, o söylediği ninnileri herhangi muğam üzerinde okunmuştur. Bu ninniler muğamların ilkel versiyonu sayılabilir. Sonrasında bu söylenen ninniler muğama dönüşerek gelişim göstermiştir.

Orta Asya müzikoloğu, şarkıcı ve müzisyen Derviş Ali Cengî (XVI. yüzyılın ikinci yarısı – XVII. yüzyılın başları) musikiden bahseden risalesinde yazdığına göre, “Rast” muğamı Adem Abül-Beşer Peygamber’den kalmıştır”. Söz konusu risaleyi yorumlayan oryantalist Prof. Dr. Aleksandr Semyonov (1873–1958) Hz. Adem Peygamber’in, yani ilk insanın cenneti ve sessizliğini yitirdiği için ağlamasını muğam üzerinden ifade ettiğini yazıyor [14, s. 8].

Birçok Doğu halkları kendi musiki kültürlerinde Ortaçağ'da olduğu gibi bugün de “Rast” muğamını ifa ediyorlar.

Prof. Dr. Gülnaz Abdullazade XVI. yüzyılda yazılmış ve yazarı belli olmayan “Musiki hakkında kıymetli risale”ye dayanarak yedi esas makamı yedi Peygamberin adı ile ilişkilendirir. Şöyle ki o da; “Rast”ın Hz. Adem Ebülbeşer aleyhisselamdan kaldığını doğruluyor [1, s. 146].

Muğamı (makam) bir terim olarak ilk kez müzikolog Kütbeddin Şirazi (1236–1311) “Dürretü’t-Tac fi İzzati’t-Dibac” adlı kitabında kullanmıştır. O, burada “mizacı ılımlı”, yani etkili olan “Zengibar” muğamından söz açmıştır [3, s. 141].

Doç. Dr. Süreyya Ağayeva, müzikolog Maragalı Abdülkadir’in risalesine dayanarak XIV. yüzyılın ortalarında “Segâh” ve “Çahargâh”ın 12 esas muğam grubuna değil, 24 türev muğam (“şube”ler) grubuna dâhil olduğunu belirtmektedir. Muğam (makam) musiki terimi ilk kez XIII. asırda Kütbeddin Şirazi’nin eserinde zikredilmişse de, bununla ilgili daha ayrıntılı bir şekilde Maragalı Abdülkadir kendi risalelerinde bilgi vermiştir [2, s. 12-13].

Etimolojisi: “Muğam” sözcüğü araştırmacılar tarafından çeşitli anlamlarda izah edilmektedir: Azerbaycan’ın eski muğ kabilelerinin adı veya Arapça (“makam” olmakla) yer, mekân, perde (telli aletlerde) vs.

Eski Türkçede muğ özgür, serbest demektir. Muğam sözcüğü de muğların adına göre uygunlaştırılmıştır ve özgür, serbest tür anlamını bildirmektedir. Güney ve Kuzey Azerbaycan’da muğların yerleştiği araziler Muğan olarak bilinmektedir. Muğan adlı köyler Azerbaycan’ın çoğu bölgelerinde mevcuttur. Midiya (Mada) zamanında yaşamış muğ (mag) kabileleri musiki ve şiiri sevmişlerdir. Dünyada insanlığın “ikinci babası”, ikinci Hz. Adem hesap edilen Hz. Nuh’un (m.ö. V–IV. yy) da nesli ve kökeni ateşe tapan muğ kabilesindedir.

Nizami Gencevî “İskendername” mesnevisinin “İkbalname” kısmında:

Mugannî, gel, kadim devri yada sal,

Muğlar tek muğani hoş bir hava çal [10, s. 54] !

– demekle, eski dönemlerdeki muğların musiki sever olduğunu belirtmiştir. Kanaatimizce, şiirde “muğani” sözü “muğ tarzı muğam” anlamında kullanılmıştır.

Azerbaycan SSC’nin ilk askerî komiseri olan Alihüseyn Dağlı (1898–1981) “Ozan Karaveli” eserinde (III. kısım) İran’da, Hemedan vilayetinde Nihavend adlı şehrin temelini Nuh Peygamber’in attığını yazmıştır [5]. Onun düşüncesine göre Nihavend, Nuh tahtı veya Nuh’un tahtı demektir. İlk devirlerde muğam “Nuhavend” olarak adlandırılmış, sonraları bu söz fonetik değişikliğe uğramıştır.

Türk diline hâkim olan İbrahim Peygamber’in (m.ö. III. binyılın ortaları) din propagandacıları olan zahitler, dervişler muğam üstünde zikirler, ağıtlar okumuşlardır.

Morfolojisi: Azerbaycan destgâhları içerik olarak çeşitlilik arz etseler de, yapısal açıdan benzerlikleri daha fazladır. Bu benzerlikler neden ibarettir?

Diye biliriz ki, bütün muğam destgâhları enstrümantal şekilde “Derâmed”le başlıyor. Daha sonra enstrümantal şekilde “Berdâşt” bölümü icra ediliyor ve bu icraya hânende (şarkıcı) da katılıyor. Nerede “Berdâşt” icra edilirse, orada onun da “Mâye”si de icra edilmektedir (“Orta Mâhur” ve “Mirze Hüseyin Segâhı” hariç). Bazı muğamlarda “Berdâşt” ve “Mâye” olmasa da (“Şahnaz”, “Katar”, “Bayatı-kürd”, “Deştî”), o muğamlar da “Berdâşt” özelliği taşıyan (muvafık muğam adlı) bölümlerle başlıyor ve alçak sesle “Mâye” mahiyetçe aynı olan farklı isimli bölümlere yerini veriyor. “Mâye”den sonra şube-güşeler mantıksal bir sırayla yer değiştiriyor ve zile doğru söz konusu destgâh gelişim gösteriyor. Destgâhlar bir kural olarak bade anlamını bildiren “Eyağ” ile tamamlanır. Bazen yanlış olarak bu bölümü “Ayak” olarak da adlandırırılar. Destgâhlarımızın başı, gözü, kulağı vs. azaları olmadığı gibi ayağı da yoktur.

Muğamlar saraylarda gelişim gösterdiği için destgâh sona doğru ilerlerken dinleyiciler birbirinin şerefine kadehler kaldırırlardı. Bu nedenle sonuncu bölümü “Eyağ” olarak adlandırmışlar. Buna bazen “Kayıdış” ve “Hatm-i muğam” da derler. Bazı modern ilmî literatürde bunun kadans (cado) önemi taşıdığı bildirilir.

Böylece, destgâhlarımızın genel yapısından bahsettik. Üzeyir Hacıbeyli Azerbaycan musikisinin bahirli ve bahirsiz olarak iki gruba ayrıldığını belirtir [6, s. 496]. Müzikolog Memmedsaleh İsmayılov ise bu grupların en mühim özelliklerini birleştiren ve sentezini çıkaran karışık bahirli grubun da varlığını ifade eder [8, s. 18]. Bu gruba zerbli muğamlar alınmaktadır.

Zerbli muğam – Azerbaycan sözlü geleneksel profesyonel musikisinde vokal, enstrümantal türlerinden biridir. Destgâhlardan farklı olarak zerbli muğamlar ritmik şekillerle icra edilmekte ve enstrümantal eşlik eden melodinin orijinal yapısının esasını oluşturmaktadır. Böyle enstrümantal bölümler, yani ara çalgılar melodik etkilerden farklı olur ve onların somut musiki tonlamaları kesinlikle ritim çerçevesinde çalınır.

Her biri derin sanatsal – estetik içeriğe sahip olan zerbli muğamların enstrümantal musikisinde önder melodisi olan leitmotiv kısmı icra edilir. Leitmotiv kısmından önce çeşitli melodiler icra edilir, son kısımda leitmotiv kısım çalınır. Bazen vokal-muğam partilerinden sonra dönüşüm temelinde icra edilen enstrümantal ara çalgılarda leitmotiv bölümü müstakil şekilde seslendirilir.

Azerbaycan’da 30’dan fazla zerbli muğam ifa edilmiştir. Bunların bir kısmı unutulmuş ve zamanımıza kadar gelmemiştir. Çağdaş dönemde “Arazbarı-Osmanlı” (“Osmanlı” veya “Mani”), “Bakü şikestesı” (“Kesme şikeste” veya “Kadeşi şikeste”), “Haydarî”, “Heyratı” (“Heyratı-Kabili”, “Erak-Kabili”, “Kabili”), “Karabağ şikestesı”, “Kocaman şikeste”, “Kobustanı şikeste”, “Mansuriyye” (“Mansurî”), yeni bestelenmiş olan “Nahçıvan şikestesı”, “Ovşarı” (“Afşarı”), “Sarıtoprak şikestesı”, “Sema-yı şems” (“Seba-yı şems”), “Şirvan şikestesı”, “Üzzal” gibi zerbli muğamlar ifa edilmektedir.

Sovyet döneminin ilk yıllarında tarihi ismi “Bakü şikestesı” olan zerbli muğam “Kesme şikeste”ye dönüşmüştür. “Bakü şikestesı”nin ismi daha 68 yıl öncesinde, 1954 yılında Türkiye basımında yurttaşımız Aziz Özer’in “Türkiye’de Azerbaycan türkü ve oyun havaları” adlı makalesinde geçmektedir [11, s. 28-31]. “Arazbarı-Osmanlı” ise Sovyet ideolojisine uygun gelmediğinden ve “Osmanlı” sözünün Türkçülüğü çağrıştırmamasından dolayı zerbli muğamlar listesinden çıkarılmıştır. Sonuç olarak acınacak bir hale gelmiş, uzun yıllardır klasik sınıflandırmalardan biri olan “Arazbarı” yanlış olarak zerbli muğam gibi ifa olmaktadır. Aslında burada hiçbir muğam seslenmemektedir. Eğer bir ibare dahi olsa muğam seslenmeyen melodiyi nasıl zerbli muğam adlandırabiliriz?

Vurmalı çalgı aletlerinin eşliğinde ifa olduğundan dolayı bu türe zerbli muğam adını vermişler. Zerbli muğamların geneli musiki şekline göre rondo tipine sahiptir.

Pek çok muğamların bulucusu Azerbaycan sanatçıları olmuşlardır. Bu bakımdan bütün zerbli muğamları, o sıradan adında bayatı veyahut şikeste sözü olan muğamları örnek olarak gösterebiliriz.

Bayatı. Adında “Bayatı” sözü olan 40’tan fazla muğamın bulucusu yerli Bayat kabileleri, yani Azerbaycan halkıdır. “Bayatı” kelimesi etnonim, toponim veyahud kavim isimleri ile birleşerek farklı muğam adlarını ortaya çıkarmıştır. Azerbaycan halkı bulunduğu muğamlara cömertlikle çeşitli bölgelerin adlarını vermek suretiyle Ortaçağ’da hoşgörülü olduğunu sergilemiştir.

Bayatı, Azerbaycan Türkçesinde işlenen, daha doğrusu Oğuz Türklerine mahsus sözcüktür ve Bayat 24 Oğuz elinden birinin adıdır.

“Kitab-ı Dede Korkut” destanından belli olduğu üzere Dede Korkut, Bayat boyunun Peygamberlik mertebesinde duran bir temsilcisidir [9, s. 30]. Genellikle Bayat boyu şiir ve musiki severliği açısından diğer boylardan seçilmiştir. 3 bin yıl önce yaşamış Türk şairleri – Ulu Han Bayat oğlu Çapan [12, s. 904-906], Şemsi Aded Abi ve Dede Korkut’la (VII–X. yy) beraber bu boy insanlığa İmadeddin Nesimi (1369–1417), Muhammed Fuzuli (1494–1556), Üzeyir Hacıbeyli (1885–1948) gibi

dähiler bahşetmiştir.

Şikeste. Muğam sanatına şikesteler âşıklık sanatından gelmiştir. Üzeyir Hacıbeyli “Azerbaycan musiki hayatına bir nazar” adlı makalesinde şikesteyi, aynı zamanda da hakkında bahsettiğimiz bayatını “âşık ekibinin destgâhı” diye adlandırmıştır [7, s. 379]. Azerbaycan’da üç büyük musiki meclisi faaliyet göstermiş, her meclisin de kendisine mahsus şikestesini oluşturulmuştur. Merkezi Bakü olan Abşeron’da “Bakü şikestesini”, Karabağ’da (merkezi Şuşa) “Karabağ şikestesini” ve Şirvan’da (merkezi Şamahı) “Şirvan şikestesini” neredeyse bu bölgelerin marşına dönüşmüştür.

Alihüseyn Dağlı, “şikeste”nin Azerbaycan Türklerinin arkaik sözü olan “sığışda”dan türediğini belirtmektedir [4, s. 162-163]. Şikeste sözü kırılmış, kalbi kırık demektir. Şikestenin Azerbaycan musikisinde 40’tan fazla türü mevcuttur.

Sonuç

Böylece makalemizde Azerbaycan muğamlarının oluşum tarihini, etimolojisini ve morfolojisini genel bir şekilde değerlendirmeye çalıştık. Azerbaycan halkı tarafından bulunan zerbli muğamlardan, bayatılardan ve şikestelerden ayrıca söz ettik. Elbette, kısa bir makalede Azerbaycan muğamları hakkında detaylı bilgi vermek imkânsızdır. Fakat burada en mühim meseleleri ele almaya çalıştık.

Kaynakça

Azerbaycan Türkçesinde

1. Abdullazadə, G.,A.,(2009) Qədim və Orta əsrlərin musiqi mədəniyyəti. (Tarixi-fəlsəfi təhlil). Bakı: “Şərq-Qərb”, 272.
2. Ağayeva, S.,X., (1973). Nəsimi şeirlərində musiqi motivləri. *Elm və həyat” jurnalı*,№9,12-13.
3. Bədəlbəyli, Ə.,B.,(2017). İzahlı monoqrafik musiqi lüğəti. Bakı: “Şərq-Qərb”, 472.
4. Dağlı,Ə.,(Həmidov, Ə.,H.,)Qaravəli.,O.,(2006). (I kitab). B.: “MBM”, 192(kitab müəllifin AMEA M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda C-1021/9974 şifrəsilə qorunan əlyazması əsasında A.Nəcəfzadə tərəfindən tərtib edilib və nəşr olunmuşdur).
5. Dağlı,Ə.,(Həmidov, Ə.,H.,)Qaravəli.,O., Beşhissəli əlyazması, III hissə. AMEA M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun fondu, C-1175/38009 şifrəli qovluq.
6. Hacıbəyli, Ü.,Ə.,(2008). Bədii və publisistik əsərlər. Bakı: “Şərq-Qərb”,544
7. Hacıbəyli, Ü.,Ə., (2005).Seçilmiş əsərləri. İki cildə, II c. Bakı: “Şərq-Qərb”, 456.
8. İsmayılov, M.,C., (1984). Azərbycan xalq musiqisinin janrları. II nəşr. Bakı: “İşıq”, 100.
9. Kitabı-Dədə Qorqud,(1999). Tərtibçi, çapa hazırlayanı, ön sözün və lüğətin müəllifi Samət Əlizadə. Bakı: “Yeni Nəşrlər Evi”, 704.
10. Gəncəvi,N.,(2004). İskəndərnamə. İqbalnamə. Poetik tərcümə: Mikayıl Rzaquluzadə, izahlar: Əkrəm Cəfər. Bakı: “Lider”,256.

Türkçe

11. Özer,A., (1954). Türkiyede Azerbaycan türkü ve oyun havaları.“Azerbaycan yurd bilgisi” dergisi. İstanbul: №37, 28-31.

Rusca

12. Азертюрк, Т.В. (Алиев Т.В.),(2017). Генезис тюрка и тюркского языка (на основе клинописи). I том. Бишкек: «Улуу Тоолор», 740.
13. Аммар, Ф.,X.,(1984).Ладовые принципы арабской народной музыки. Москва: «Советский композитор», 184.
14. Семёнов, А.,А.,(1946). Среднеазиатский трактат по музыке Дервиша Али (XVII век). Сокращенное изложение персидского (таджикского) текста с введением, примечаниями и указателем. Ташкент: тип. №1, 84.
15. Холопов, Ю.,Н.,(1965). Лад. / Музыкальная энциклопедия. Т 3. Москва: «Советский композитор»,511.

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE AZERBAJYAN HALK DANSLARI MÜZİĞİ

Doç. Dr. Arzu GULIYEVA KARAMAN

İstanbul, Türkiye

lamanvaliyevaaaz@gmail.com

Azerbaycan Halkı zengin müzik sanatı ile tanınır. Tarihi eski çağlara kadar uzayan halk müziği, kültürümüzün ayrılmaz bir parçasıdır. Halkımızın milli kültür mirası yüzyıllar içinde gelişmiş, sözlü olarak gelecek nesillere aktarılmış ve günümüze kadar gelmiştir. Halk oyunları, sözlü ve geleneksel müziğin en gelişmiş türlerinden biridir. Bu müzik incilerinin asırlık bir geçmişi vardır. Arkeolojik ve edebi kaynaklarda dans sanatı ile ilgili değerli bilgiler bunu doğrulamaktadır. Bakü yakınlarındaki Gobustan Milli Parkı'nda antik dansların kaya üzerinde oymaları bulunmuştur. Dans figürleri, daha doğrusu "Yallı" (bar, halay gibi el ele tutuşup oynanan oyun) benzeri bir dansın tasviri, bu sanat türünün yaklaşık 8-10 bin yıl önce var olduğunun bir göstergesidir. Ayrıca, Gobustan'daki Çingirdağ ve Büyükdaş Dağları'ndaki Gavaldaş'ın danslara eşlik etmek için vurmali çalgı olarak kullanıldığına inanılıyor. Ateşin etrafında toplanan eski insanlar, Kaval taşı eşliğinde "Yallı" ve "Çöppü" danslarını icra etmişler. Çöppü eski kelimelerimizden biridir. Bu kelimenin anlamı bir takım oyunudur (Nəcəfzadə,2010,s.38).

Enstrümanların icadından önce eski insanlar ses eşliğinde yallıları icra ederlerdi. Sonraki aşamada, enstrümantal eşlik daha etkin olmuştur. Bunun örneği, Gobustan Anıtı'nda saza benzer bir enstrüman çalan bir müzisyenin görüntüsü ile doğrulanmaktadır. Danslar, halk müziğinin ayrılmaz bir parçasıdır. İnsanların hayatıyla doğrudan ilgili olan dans müziği, yüzyıllar boyunca yaşamış ve gelişerek insanların yaşam tarzını, zevkini, psikolojisini ve iç dünyasını ifade etmiştir. Danslar bayram şenlikleri ve düğünlerin süsüdür. Oynak ritim, hoş avaz her zaman halk oyunlarına hayat verir. Elbette halk törenlerini de danssız hayal etmek imkânsızdır.

Halk tarafından rengârenk danslar yaratılmış olsa da, yüzyıllardır denenen bu kültür incilerinin bir kısmı unutulmuş ve günümüze kadar ulaşamamıştır. Bu sırada, dahi Azerbaycan bestecisi Üzeyir Hacıbeyli'nin düşüncesini hatırlamak istiyorum. Azerbaycan'ın müziğine ve sosyo-kültürel hayatına kayıtsız kalmayan Üzeyir Bey, tüm zamanların ilgisini çeken konulara değinmiştir: "Şu ana kadar Azerbaycan halkının birçok türküleri ve dansları yavaş yavaş halk arasında icra edilmeyerek sonunda unutulmuş, onların yerine yenileri gelmiştir. Birkaç yıl önce Azerbaycan'da söylenen şarkılardan haberdar olmayı istesek, onları hatırlamayabiliriz. Buna sebep folklor müziğinin notaya yazılmamasıdır. Müzik dünyasının farkında olsaydık, o zaman bu şarkıları toplayıp türkü kitapları hazırlamak mümkün olurdu"(Hacıbəyli,1985,ss.183-184).

Üzeyir Hacıbeyli'nin değerli düşünceleri, dönemin müzikologları ve bestecileri için sorumluluk üstleniyordu. Bunun akabinde Azerbaycan Devlet Konservatuarı bünyesinde Bülbül'ün (Murtuza Memmedov'un) başkanlığında Bilimsel Araştırma Müzik Kurulu kurulmuştur. Birçok müzikologumuz ve bestecimiz bu çalışmaya dâhil olmuş, Azerbaycan'ın farklı bölgelerine giderek halk müziği örneklerini toplamış ve folklor notalarını yazmıştır. Sonuç olarak, birçok halk müziğinden oluşmuş kitaplar ortaya çıkmaya başlamıştır. İlk Halk Dansları Müziği kitabı, 1936 yılında ünlü Azerbaycanlı bestecimiz Seid Rüstemov tarafından yayımlanmıştır. Bu eser ("Azərbaycan rəqs havaları"), dans müziğinin notaya alınmasının ilk örnek eseri olarak Azerbaycan halk müziği tarihine dâhil olmuştur. Yeni baskısı, 1950 yılında yapılmıştır.

Sonraki yıllarda, birçok halk oyunları kitapları yayımlandı. 1951 yılında, besteciler Tofig Guliyev, Zakir Bağırov ve müzikolog Memmed Salih İsmayilov'un "Azərbaycan Xalq Rəqsləri" kitabı, Seid Rüstemov'un editörlüğünde yayımlandı. 1960-1980 yılları arasında Azerbaycan Bilimler Akademisi Mimarlık ve Sanat Enstitüsü'nün Halk Müziği Bölümü, halk müziği örneklerini toplamak üzere, Azerbaycan'ın farklı bölgelerine geziler düzenlemiş ve bu gezilerden elde edilen halk dansları kayda geçirilerek çok sayıda dans müziği kitapları, bu bölüm tarafından müzik camiasına sunulmuştur.

Bunların arasında Bayram Hüseyinli'nin 1965 ve 1966'da basılmış 2 kitaptan oluşan "Azərbaycan Xalq Rəqs Melodiyaları" (yallı ve halaylar), 1975 ve 1984 yıllarında Ahmet İszade ve Nariman Memmedov'un "Azərbaycan Xalq Mahnıları ve Oyun Havaları" kitaplarını gösterebiliriz. Ayrıca, Rauf Behmenli'nin 2002'de yayımladığı "Azərbaycan Xalq Rəqsləri" kitabı, İlgar İmamverdiyev'in 2 kitaptan oluşan "Azərbaycan rəqs havaları" (2007), kitapları XXI yüzyılda dans müziğinin yazılı kültüre aktarılması geleneğinin devam ettirilmesinin göstergesidir. R. Behmenli, uzun yıllar halk danslarını toplamak ve notaya yazmak için, Azerbaycan'ın farklı bölgelerini gezmiş ve uzak köylerde yaşayan yaşlı ve usta sanatçılarla buluşmalar yapmıştır. Bunların sonucunda 450'den fazla dans parçaları toplamıştır. O, bu işini ilerleterek, son yıllarda dans müziğinin çeşitli türlerini içeren kitaplar yayımladı. R. Behmenlinin "Azərbaycan yallıları" (2018), "Azərbaycan qaytağı rəqsləri" (2019), "Ermənilərin saxtalaşdırdığı Azərbaycan xalq rəqsləri" (2020), "Azərbaycan qədim rəqs havaları" (2021), "Azərbaycan gəlin havaları" (2021), "Azərbaycan cəngi rəqsləri" (2021), "Erməni Plagiatına Məruz Qalmış Qərbi Azərbaycan Yallıları" (2022) kitapları milli dans müziğimizin tarihine yeni sayfalar açmıştır.

Tüm dans müziği kitaplarındaki halk oyunları, Azerbaycan'ın çeşitli bölgelerinden toplanmış ve profesyonel müzisyenler tarafından notaya yazılmıştır. Sözlü kültürün yazılı kültüre geçirilmesi milli müziğimizin korunması ve gelecek nesillere ulaştırılması demektir. Ü. Hacıbeyli, halk müziğinin sürekli gelişmekte olduğunu dikkate alarak, bu müzik parçalarını: çok eski, şimdi duyduğumuz ve her yıl yeni örnekler yapan çağdaş seviyelere ayırmıştır. Bu milli sanat eserlerinin unutulmaması için onları toplayarak notaya yazma işleri her zaman devam ettirilmelidir. Besteciler de folklor müziğinden faydalanarak eserlerinde milliliği öne çekmelidirler.

Bunun yanı sıra, halk oyunlarının düzenlemeleri ile ilgili de bilgi vermek istiyorum. 1950'li yıllardan başlayarak, Azerbaycan bestecileri dansların piyano için düzenlemelerini de yapmaktadırlar. Bestecilerimizden S. Alesgerov, S. Hacıbeyov, T. Guliyev, Z. Bağirov, R. Rüstəmov, XXI yüzyılda F. Badalbeyli, O. Recebov, G. Abdullazade, N. Mustafayev halk danslarını piyano için düzenlemiştirler. Batı müzik kültürüne has olan piyanoda milli müzik parçalarını çalmak için yapılan düzenlemeler, günümüzde de devam ettirilmektedir.

Ben, 2011 yılında usta garmon (akordiyona benzer Azerbaycan müzik enstrümanı) sanatçısı, Azerbaycan Milli Konservatuvarı Enstrümantal Muğam Bölümü'nde çalışan Doç. Dr. Aydın Aliyev'in garmon çalgısını dinleyerek 60 adet Azerbaycan halk danslarını notaya aldım. Yazdığım notaları "Azərbaycan Xalq Rəqs Musiqisi" adı altında yayımladım. Aydın Aliyev, garmon icraçılarından - Ahad Aliyev, Teyyub Demirov, Abbas Abbasov, Safarali Vazirov, Memmedağa Ağayev, Sattar Hüseyinov, Zakir Mirzayev, Aftandil İsrailov'un, yanı sıra tar sanatçıları (Hacı Memmedov, Ağasalim Abdullayev, Möhlet Müslümov), kamança icracıları olan Fahreddin Dadaşov, Şefiga Eyvazova, Arif Asadullayev ve diğer profesyonel Azerbaycan sanatçılarının repertuvarlarını, çalgı tekniğini kullanarak danslar için en uygun seçenekleri seçmiştir. 2011 yılında yayımladığım "Azərbaycan Xalq Rəqs Musiqisi" kitabımı, Azerbaycan Milli Konservatuvarı müfredatına uygun olarak Azerbaycan Halk Dansları Müziği dersleri için ders kitabı olarak derlemiştirim. (Azerbaycan Milli Konservatuvarında 2010 yılından başlayarak, günümüze kadar Azerbaycan Halk Dans Müziği adlı derslerine müfredatta yer verilmiştir.) Kitapta dansların sadece melodisini (eşliksiz, teksesli) yazmıştım. Tam 10 yıl sonra, 2021 yılında, "Azerbaycan Halk Dansları Müziği (Piyano İçin Düzenlemeler)", 2022 yılında "Azerbaycan Halk Dansları Müziği-2 (Piyano İçin Düzenlemeler) adlı kitaplarımı yayımlandı. Bu kitaplar, "Azərbaycan Xalq Rəqs Musiqisi" (2011) kitabımın devamı niteliğindedir. Türkiye'ye yerleştiğim 2012 yılından bu yana, geçen 10 yıl boyunca Azerbaycan halk oyunlarından bazılarının tanınmasına şahit oldum. Azerbaycan halk müziğini daha tanınır hale getirmek için 2011 yılında yayınlamış olduğum 60 dans müziğinin 40'ını (2 farklı kitabımda) iki el piyano için düzenledim. Bu kitaplarda asıl amacım dansların ana melodisini öne çıkararak zor olmayan bir eşlik (sol el partisi) eklemektir. Dansların ezgisi, Azerbaycan milli müziğine özgü çok sayıda süslemeye sahiptir. Orijinal müziği olduğu gibi notaya yazmak amacım olduğu için, süslemelerde ihtisarlar yapmadım. Ancak bazı durumlarda (dansın orijinal melodisini bozmadan) icra tekniğinde zorluklar olabildiği hallerde süslemelerde küçük ihtisarlar yapılabilir.

Halk oyunları derken yetenekli insanlar tarafından icat edilen, ancak bestecileri yıllar ve yüzyıllar boyunca unutulmuş melodiler kastediliyor. Geçmişte belirli olaylar, insan isimleri, doğa, şehirler, köyler vb. törenlere hitap eden (sözlü olarak) bestelenen dans melodilerinin çoğu kaydedilmemiştir, hatta birçoğu unutulmaya yüz tutmuştur, bazılarının adları, tarihi ve amacı bilinmemektedir. Azerbaycanlılar sanat yönünden yaratıcı halk olduğu için, hemen hemen her yaşadığımız gün, insanlar yaşadıkları bölgelerde kendilerine has özellikleriyle milli danslarımızı geliştirmektedirler. Yayımlanan bu kitaplarım, aynı zamanda bestecisi bilinen birkaç dans melodisini de içermektedir. Bu danslar çoğunlukla yirminci yüzyılın sonlarında yaşamış profesyonel sanatçıların icralarından alıntıdır. Notlar bölümünde dansların tarihçesi ve isimleri hakkında da bilgi verilmektedir. Aynı zamanda, bestecileri malum olan dansların yaranma tarihçeleri de açıklanmaktadır.

Dansların adlarının anlamı onların yaratılış tarihi ile alakalıdır. Mesela, Cengi – kahramanlık ifade eden, savaşçılarda yiğitlik ruhunu uyandıran ve onları düşman üzerinde zafer kazandırmaya çağıran danstır. Cengi'nin farklı çeşitleri vardır. Cengi profesyonel Azerbaycan bestecilerinin de dikkatini çelmiştir. Eserlerinde bu dansı ağırlıklı olarak savaş sahnelerinde kullanmışlardır. Ü. Hacıbəyli 'Köröglü' operasının üçüncü perdesinde Cengâverler dansını yazmıştır. Ondan sonra diğer besteciler – S. Hacıyev, G. Garayev, A. Geray vb. özellikle İkinci Dünya Savaşı yıllarında Cengi adlı özgün parçalar bestelemişlerdir. Azerbaycan doğasının yüceltilmesine adanmış (Turacı, Qafqazı, Ceyranı, Qusarçay), insan emeğinin sürecini yansıtan (Araba, Çoban Rəqsi), erkek ve kadın isimlerine adanmış (Cəfəri, Arazı, Gülgəzi, Güllüstanı) ve birçok çeşitli danslarımız tekrarsız melodileri ile seçilmektedir.

Yukarıda tüm isimleri geçen dans müziği kitapları, pratik materyal olarak çok değerli, aynı zamanda, halk müziğinin araştırmacıları için eşsiz öneme sahiptir. XXI yüzyılda, her yıl gelişmekte olan Azerbaycan müzikolojisinde halk oyunları, bilim insanları, milli müziğin araştırmacıları için inceleme konusu olmaktadır. Henüz çok bilinmeyen, belki de hiç duymadığımız çok sayıda kadim halk oyunları vardır. Onların toplanması, notaya yazılması, hem müzikolojide, hem de bestecilikte milli kaynaklara dayanarak yeni eserler yaratmak imkânları sunabilir. 1930 yıllarından başlayarak günümüze kadar devam eden bu gelenek; müzikoloji, etnografya, folklor, koreografi ve diğer kültür ve sanat alanlarında çalışan araştırmacılar için bilimsel bir kaynak olarak çok faydalı olmaktadır.

Kaynakça

- Bəhmənli, R.,(2002). Azərbaycan Xalq Rəqsləri, Bakı: "Adıloğlu.
Bəhmənli, R.,(2018). Azərbaycan yallıları, Bakı: Mütərcim.
Bəhmənli, R.,(2019). Azərbaycan qaytağı rəqsləri, Bakı: Mütərcim.
Bəhmənli, R.,(2020). Azərbaycan cəngi rəqsləri, Bakı.
Bəhmənli, R.,(2020). Ermənilərin saxtalaşdırdığı Azərbaycan xalq rəqsləri, Bakı: Elm və Təhsil.
Bəhmənli, R.,(2021). Azərbaycan gəlin havaları, Bakı: Elm və Təhsil.
Bəhmənli, R.,(2021). Azərbaycan qədim rəqs havaları, Bakı: Şərq-Qərb.
Bəhmənli, R.,(2022). Erməni Plagiatına Məruz Qalmış Qərbi Azərbaycan Yallıları, Bakı: İmza.
Guliyev, T., Bağırov, Z., İsmayılov, M.,S.,(1951). Azərbaycan Xalq Rəqsləri, Bakı.
Hacıbəyli, Ü.,(1985). "El musiqisi haqqında" makalesi. Əsərləri II cild. Bakı:Yazıçı, 183-184).
Hüseynli, B.,(1965). Azərbaycan Xalq Rəqs Melodiyaları, Bakı: Azərnəşr.
Hüseynli, B.,(1966). Azərbaycan Xalq Rəqs Melodiyaları, Bakı: Azərnəşr.
İmamverdiyev, İ.,(2007). Azərbaycan rəqs havaları, 1. cilt, Bakı: Nurlan yayınevi.
İsazadə, A., Məmmədov, N., (1975). Azərbaycan Xalq Mahnıları və Oyun Havaları, Bakı: Elm.
Karaman,Q., A.,(2011). Azərbaycan Xalq Rəqs Musiqisi. Bakı.
Nəcəfzadə, A.,(2010). Azərbaycan idiofonlu çalğı alətləri. Organoloji-tarixi tədqiqat. Bakı, 38)
Rüstəmov,S., (1935). Azərbaycan rəqs havaları, Bakı: Azərnəşr

AZERBAJCAN'DA HALI SANATI

Laman VALIYEVA

Eskişehir, Türkiye

lamanvaliyevaaz@gmail.com

Azerbaycan halk sanatı ve onun dalı olan halı dokumacılığı, halkın milli kültür tarihinde özel bir yere sahiptir. Çeşitli desen unsurları ve görsellerle süslenmiş havlı ve havsız halılar,¹ evlerin, çadırların, kulübelerin, konutların ve diğer binaların duvar dekorasyonu ve döşemelerinde kullanılmakta olup, estetik açıdan yüksek öneme sahiptir. Herodot, Claudius Elian, Ksenophonve diğer antik dünya tarihçileri Azerbaycan'da halı dokumacılığının gelişimini bildirmişlerdir.

XIII-XIV yüzyıllarda Azerbaycan'dan yabancı ülkelere birçok halı ve halı ürünü ihraç edildi. Narin süslemeleri, zarif ve narin desenleri ile dikkat çeken bu halılar, Avrupalı ünlü sanatçıların eserlerine de yansımıştır. 15. yüzyıl Hollandalı sanatçıları Hans Memling'in "Mary with the baby" adlı tablosu Şirvan halısını, Van Eyck'in "Meryem Ana" tablosunu "Zeyva" halısını ve Alman sanatçı Hans Holbein'in (15. yüzyıl) "Büyükelçiler" adlı tablosunda "Gazah" tasvir ediliyor. Azerbaycan halk sanatçıları tarafından yaratılan halı sanatının incileri yüzyıllardır dünyanın birçok müzesinde sergilenmektedir: New York Metropolitan'ı, Londra'nın Victoria ve Albert'i, St. Petersburg Hermitage, Paris Louvre ve diğerleri. dekore edilmiş. Ayrıca bugün Azerbaycan Halıları ve Halk Uygulamalı Sanatlar Devlet Müzesi'nde bu sanat incilerinin nadide örnekleriyle tanışabilirsiniz. Müzenin teşhirinde, Guba, Bakü, Şirvan, Gence, Gazah, Karabağ, Tebriz gibi Azerbaycan'ın klasik halı okullarına ait halılar, renk çözümlerinin yanı sıra kompozisyon ve süsleme yapılarıyla da dikkat çekiyor.

18. yüzyılın ikinci yarısında, kuzey Azerbaycan küçük feodal hanlıklara bölünmeye başladı - Şeki, Bakü, Guba, Karabağ, Erivan, Gence, Nahçıvan, Şirvan. Hanlıklar döneminde halı üretimi önemli ölçüde genişledi ve her hanlığın kendi halı ocağı vardı. Hanlıklar döneminde halı dokuma sanatının gelişmesi, halı dokuma okullarının geleceğinin temellerini atmıştır.

Bakü, Guba, Şamahı, Gence, Şeki, Gazah, Cevad ilçeleri ve diğer yerlerden en iyi halı ve halı ürünleri, 1872'de Moskova'daki Moskova Politeknik Sergisinde ve 1882'de Tüm Rusya Sanayi ve Sanat Sergisinde sergilendi. altın ve gümüş madalya verildi. 1872'de Viyana'da (Avusturya), 1911'de Torino'da (İtalya), 1913'te Londra ve Berlin'de düzenlenen Uluslararası Sergilerde sergilenen sergilerin büyük bölümünü Azerbaycan'dan ithal edilen halı ve halı ürünleri oluşturuyordu.

Havlı dokumalar, kadife, havlu ve halı gibi tüylü kumaşlardaki havlar özel çözgü iplikleri ile oluşturulur. Gerilmiş bir temel çözgünün üzerine gevşek duran bir hav ya da ilmek çözgüsü gelir.

Havlı halı çeşitleri. Azerbaycan halıları teknik özelliklerinden dolayı havlı ve havsızdır. Havsız halılar dokuma sanatının en eski dönemlerine kadar uzanır.

Azerbaycan halı sanatı, yüksek sanatsal ve teknik kalitesi, havsız dokuma çeşitliliği ile ayırt edilir. Tüysüz halıların tüm örnekleri burada sunulmaktadır ve diğer ülkelerin halı sanatında bu örnekler az miktarda temsil edilmektedir.

Buna dayanarak, Alman sanat eleştirmeni G.Rop, "Oriental Carpet" kitabının "Kafkas halıları" bölümünde, buradaki halıların Asya halılarından daha önce oluşturulduğunu ve tüysüz halılardan - kilimlerin en iyisi olduğunu kanıtıyor. Kafkasya. Havsız halıların yaratılmasının ve genel olarak halı

---

¹Hav- Alm. laumiger Stoff, Fr. tissu poilu; étoffe à poiles, İng. pile fabric), halıların, yünlülerin, kadife, çuha gibi kumaşların yüzeyindeki ince iplik ve lif uzantılarına denir.

dokuma sanatının temeli, bunların ilk basit örnekleri olan saman, kenevir ve buriyadır. Havsız halılar dokuma yöntemi, kompozisyon yapısı, süsleme zenginliği ve renk bakımından birbirinden farklılık gösteren 8 çeşide ayrılmaktadır.

1. Palaz
2. Cicim
3. Hanım
4. Kilim
5. Şedde
6. Verni
7. Zili
8. Sumak

Azerbaycan halıcılık okulları. Bir sanat dalı olarak Azerbaycan halıları, geleneksel olarak hem coğrafi konumları hem de desen, kompozisyon, renk çözümü ve teknik özellikleri ile 7 halı dokuma okuluna ayrılır.

1. Azerbaycan'ın kuzey doğusunda yer alan **Guba halı merkezi**, dağlık, eteklik ve ova olmak üzere üç bölüme ayrılmıştır. Dağlık kısım, Gonagkend, Khashi, Cimi, Afurca, Yerfi, Budug, Gyritz, Cek, Salmasoyud köylerinde bulunan yerleşimleri içerir.

Amirkhanlı, Alikhanlı, Khalfalar, Piramsan, Bilici, Shahnazarli, Pirabadil, Zeyva, Zohrami, Sumagobag, Khirdagul-chichi, Syrt-chichi, Dere-chichi köylerinin eteklerinde ve Shabran ova bölgesinde Çay Garagashli ova kısmında halı üretimi, Hajius Garausli, , Garagashli, Devechi, Mollakamallı ve diğerleri köylerde yoğunlaşmıştır. Bu okul aynı zamanda Derbent yöresinde dokunan halıları da kapsamaktadır. Guba halılarının dekorasyonu, geometrik desenlerden oluşan stilize bitkisel ve bazen hayvansal süslemelerden oluşmaktadır. Madalyon üslubu da bu okulun halılarında yaygındır. Guba halılarının en parlak kompozisyonları "Gadim-Minara", "Gimil", "Alpan", "Gollu-chichi", "Pirabadil", "Hajigayib", "Giriz", "Cek" ve diğerleridir.

2. Bakü okulu, Abşeron köyleri - Goredil, Novkhani, Nardaran, Bulbula, Fatmayi, Mardakan, Gala, Khila ve diğer köylerin yanı sıra Abşeron dışındaki Khizi ilçesini ve Gadi, Hil, Kesh, Findigan ve diğerlerini kapsar. halı noktalarını kapsar. Bakü halıları, yumuşaklıkları, renklerin yoğunluğu, sanatsal unsurların özgünlüğü ve desenlerin inceliği ile ayırt edilir. Halıların süslemelerinde geometrik göller ve kıvrımlı floral unsurlar hakimdir. Bakü grubuna ait halıların renk şemasında orta zeminde ağırlıklı olarak lacivert, nadiren kırmızı ve sarı renkler kullanılmıştır. Bu halıların çoğu, dokundukları köyün adını almıştır. Bakü grubu, "Khilabuta", "Khila-afshan", "Novkhani", "Surakhani", "Gala", "Bakü", "Göredil", "Fatmayi", "Findigan", "Gadi" ve diğerlerini içerir. çeşniler dahildir.

Göllerin yüzleri "Kuyu çarkı", "Kertenkele", "Ersin" veya "Kürek" gibi desenlerle süslenmiştir. Göllerin çevresine başka dolgu desenleri uygulanmıştır.

"Bakü" halılarının orta alanı, ara bordür, zincir ve dört madalyondan oluşan geniş bir kemer şeridi ile çevrilidir. Orta bordürün ana unsuru "mum"dur. "Mum" un görüntüleri sırayla farklı yönlere yönlendirilir. Halının orta bordüründe armanın stilize edilmiş bir görüntüsünü görebilirsiniz. Halı dokumacıları bu öğeye "Antik heykel" adını verdiler.

3. Şirvan halı dokuma okulu - Şamahı, Maraza, Ağsu, Kürdemir, Gazimammad (Hacıgabul), Göyçay ve çevre köylerini kapsar. Şirvan grubu "Maraza", "Gobustan", "Şirvan", "Kurdamir", "Şilyan", "Şiralibey", "Çukhanlı", "Bico", "Sor-Sor", "Hacıgabul" ve diğerlerini içerir. kompozisyonlar dahildir. Şirvan halılarının zengin ve karmaşık desenli kompozisyonları Orta Çağ'dan beri popüler olmuştur. 6-8. yüzyıl Alman, İngiliz tüccar ve elçileri, günlüklerinde Şirvan halılarının sanatsal değeri hakkında değerli bilgiler vermişlerdir. Bu halılar, XIV-XV yüzyıllarda Avrupalı sanatçıların resimlerinde

yüceltilmiştir. Hollandalı sanatçı Hans Memling (15. yüzyıl) Şirvan halısını "Meryem ile bebeği"nde anlatmıştır.

4. Gence halıcılık okulu - Gence şehri ve çevre köyleri, Gedebey ve Goranboy, Şemkir, Samuh ilçelerinin topraklarını kapsar. Bu okulun merkezi Gence'dir. Antik şehirlerden biri olan Gence, Azerbaycan'ın kuzeybatısında yer almaktadır. Gence, X-XI yüzyıllarda ipek, yün ve ipek halı üretim merkezi olarak biliniyordu. Yüzyıllardır kaliteli halı üretiminin merkezi olan Gence, özel halı atölyelerine sahiptir. Gence halı okulu, Gence çevresindeki bölgelerin halı dokumacılığına olumlu etki yaptı.

"Gence", "Antik Gence", "Golkend", "Fahrali", "Çaykend", "Çaylı", "Şadili", "Çıraklı", "Samuh" ve diğerleri Gence halı okuluna gönderildi. kompozisyonlar dahildir. Gence grubuna ait olan "Fahrali" seccade, yüksek sanatsal özellikleri ve dokusu ile diğer halı kompozisyonlarından ayrılmaktadır. Gence halıları kompozisyon, renk seçimi, khonchas dizilimi açısından farklıdır. Ancak bu halının Gence halısını diğer halılardan farklı kılan bir özelliği vardır. Orta alanı diyagonal çizgiler oluşturan ve bu hatlar üzerinde üst üste bütalar çevrilen Gence halılarının birinci tipi halısı sadece Gence halısına aittir.

5. Gazah halı dokuma okulu - Gürcistan'da Azerilerin yaşadığı Gazakh, Borçalı ve 1988 yılına kadar Azerbaycanlıların tarihi yerleşim yeri olan Ermenistan'daki Göyça halı dokuma merkezlerini içermektedir.

Gazakh halı istasyonu, Azerbaycan'ın kadim şehirlerinden biri olan Gazakh ve çevre köyleri, Agstafa ve Tovuz bölgelerini kapsamaktadır.

Göyça halı dokuma merkezi Bambak, Lambalı, İcevan, Karakoyunlu ve Göyça gölleri (şimdi Sevan) çevresini, Borçalı halı merkezi ise Borçalı, Karayazı, Garaçop, Gaçagan halı istasyonlarını kapsamaktadır.

Gazah grubu, "Şıhlı", "Borçalı", "Kaymağlı", "Karagoyunlu", "Karayazı", "Karaçop", "Gaçagan", "Dağkeşemen", "Demirçiler", "Kemerli", "Göyçalı", "Salahlı" ve benzeri. zevkli halılar içerir.

Bu okulların halıları az renkle uyumlu bir renk oluşturur. Orta Çağ'da Gence-Gazah halılarının desenleri Avrupalı sanatçıların ilgisini çekmiştir.

6. Azerbaycan'ın güneybatısında bulunan Karabağ halı okulu dağlık ve ova olmak üzere iki bölgede gelişmiştir. Yazılı kaynaklarda, Arap tarihçileri Al-Mukaddas, Masudi ve diğerleri XIX yüzyılda Karabağ'ın büyük bir yün merkezi olarak adlandırılan Dağlık bölgesinde XIX yüzyılda Şuşa şehri ve Dashbulag, Dovşanlı, Girov, Trniviz, Malibeyli, Chanahcha, Tug, Tuglar, Hadrut, Muradkhanlı, Gasimushaggi, Gubadlı ve pamuk işlemeciliği. , Gözag, Mirseyid, Bagırbeyli, Hanlıg, Tutmas köyleri baş rol oynamıştır. Hammaddesi dağlık bölgelere göre daha iyi olan ova bölgelerinde, şüphesiz Cebrail, Agdam, Berde ve Fuzuli halı üretiminin ana kaynaklarıdır. Bu merkezlerin her birinde, nüfusun yoğun bir şekilde satılık halı dokuduğu çok sayıda köy vardı. Zangazur ve Nahçıvan halı üretim merkezleri de sanatsal yapısı, teknolojik özellikleri, renk çözümleri açısından Karabağ halısı ekolüne dahildir. "Aran", "Bahcadaguller", "Balık", "Buynuz", "Berde", "Bahmanlı", "Karabağ", "Goja", "Gasimuşagi", "Lamberani", "Mugan", "Talış", "Lampa", "Malibeyli", "Hangarvand", "Hanlık", "Hantirma", "Çelebi", "Shabalidbuta", vb. Çeşitli halı kompozisyonları, Karabağ halı dokuma ekolünün klasik örneklerinden biridir.

7. Rusya ile İran arasında 10 Şubat 1828'de Tebriz yakınlarındaki Türkmençay köyünde imzalanan barış antlaşması, Türkmençay Antlaşması olarak tarihe geçmiş ve 1826-28 Rus-İran savaşını sona erdirmiştir. Anlaşma şartlarına göre, Azerbaycan'ın kuzey kısmı Rusya'nın bir parçası oldu. Tebriz, Erdebil, Urmiye, Hoy, Maragha, Marand, Maku ve diğer şehirler de dâhil olmak üzere ülkenin güney kısmı İran egemenliğine girdi. Böylece Azerbaycan ikiye bölündü. "Güney Azerbaycan" terimi o

zamandan beri ortaya çıktı. O zamandan bu yana, **Tebriz halı dokuma okulunun** halı örnekleri tüm dünyada İran halıları olarak biliniyor.

Tebriz Halı Okulu, Azerbaycan'ın en eski ve en ünlü halı dokuma okuludur. Bu bölgede yaşayan Türkçe konuşan kabileler, eski çağlardan beri halı dokumacılığının kuruluş ve gelişmesinde önemli rol oynamış ve çeşitli dönemlerde İran halı sanatının oluşumunda önemli etkiler bırakmıştır. Orta Çağ'da Doğu'nun en önemli ticaret merkezlerinden ve zengin şehirlerinden biri olan Avrupa ile olan ticari ilişkileri, halı dokuma sanatının hızla gelişmesine neden olmuştur.

XI-XII yüzyıllarda gelişmeye başlayan Tebriz halı dokuma okulu, XIII-XIV yüzyıllarda Tebriz minyatür okulunun sanatsal özelliklerine hakim oldu ve XVI-XVII yüzyıllarda yüksek bir gelişme aşamasına ulaştı. Bu ekole ait olan tüysüz ve havlı halılar, sanatsal tasarım, renk uyumu, çeşitli süs eşyaları ile ayırt edilir. Tebriz halı dokuma okulu, ana halı kompozisyonlarına göre 2 gruba ayrılır: Tebriz ve Erdebil grupları. "Tebriz", "Bahşaiş", "Karaca", "Goravan", "Heris", "Leçekturunç", "Afşan", "Ağaçlı", "Avcılık", "Dört Mevsim" besteleri Tebriz grubuna, "Erdebil"den Erdebil'e Bunlar arasında "Şeyh Safi", "Şah Abbas", "Sarabi", "Zanjan", "Mir" ve "Achma-yumma" yer alır. Tebriz halısının "Bahçe-cennet", "Bahçe-orman", "Balık", "Buta", "Derviş", "Katabalı", "Gördest", "Göllü-guşalı", "Güldanlı", "Leyli ve Mecnun" -dokuma okulu, "Maşahir", "Mun", "Namazlık", "Necagli", "Sarvistan", "Sardari", "Sahand", "Silsilavi taç yaprağı", "Ferhad ve Şirin", "Hayyam", "Hatay", "Haddad", "Tekerlek çiçeği", "Ceyranlı" ve diğerleri. Klasik kompozisyonlar da popülerdir. Tebriz'de dokunan "Petal" kompozisyonlu ünlü "Şeyh Safi" halısı (56.12 metrekaare M, 1539, "Victoria ve Albert" Müzesi, Londra), Tebriz halısının bir şaheseri olan süs halılarının en güzel örneğidir. dokuma okulu.

XX yüzyılda halı dokumacılığının gelişimi. Azerbaycan halı sanatının sonraki gelişim dönemi XX yüzyılın ortalarına kadar uzanmaktadır. Bu dönemde Azerbaycan halı sanatının gelişimi çeşitli yönlerde devam etmiş ve çok yönlü olmuştur. Cumhuriyetin bölge ve köylerinde halı dokuma gelenekleri bireysel halı ustaları tarafından sürdürülmektedir. Klasik kompozisyonlara yaratıcı yaklaşım, geleneksel tatlarda dokudukları halılarda kendini gösteriyor. Aynı zamanda halı dokumada yeni kompozisyonlar ve desen öğeleri ortaya çıkıyor. Ortaya çıkan tatlar, nispeten kavisli hatlara sahip çiçek desenleri, insan, hayvan, kuş tasvirleri ve lirik ve romantik bir tarzda yaratılmış olay örgüsü kompozisyonlarının hâkimiyetindedir. Halı dokumacılığının gelişiminin bir başka kolu da "Azerkhalcha" Üretim Derneği'nin faaliyetidir. "Azerkhalcha"nın atölye ve atölyelerinde dokunan halılar üzerinde geleneksel desenler, göller ve renklerden ustaların yaptığı yaratıcı değişiklikler, klasik halı kompozisyonlarının sayısını artırmakta ve zenginleştirmektedir.

Kaynakça

Müciri C.,(1977). Azərbaýcan xalçaçılıđı. Bakı.

Левин, Л.,М., Свердлов В.,И.,(1960). Ковры и ковровые изделия. Москва.

Керимов Л.,(1983) "Азербайджанский ковер" (Том II), Баку, "Гянджлик", табл.28,189-190,

http://Dünya_sənətinə_incilər_bəxş_ədən_Təbriz_xalçaçılıq_məktəbi_2015-01-25_at_the_Wayback_Machine

<https://azerbaijan.az/related-information/49>

<https://ich.unesco.org/en/RL/traditional-art-of-azerbaijani-carpet-weaving-in-the-republic-of-azerbaijan-00389> Erişim tarihi: 16.06.2022

II DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA AHMET EMİN YALMAN ve VATAN GAZETESİ

Dilgam AHMAD

İstanbul, Türkiye

dilgamahmad@gmail.com

Türk gazeteci ve yazar Ahmet Emin Yalman 1888 yılında Selanik'te doğmuştur. 1907 yılında Alman Lisesi'nden, 1910 yılında İstanbul Hukuk Fakültesi'nden mezun olmuştur. ABD'ye giderek New York'ta Columbia Üniversitesi'nde Gazetecilik ve Felsefe dallarında doktora yapmış, akademik çalışması "*The Development Of Modern Turkey As Measured By Its Press*" adıyla yayımlanmıştır. 1914 yılında ülkeye geri dönerek İstanbul Üniversitesi'nde Ziya Gökalp'in yanında Sosyoloji asistanlığı yapmış, 1916-1920 yılları arasında Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde ders vermiştir. 1917 yılında *Vakit*, 1923 yılında *Vatan* gazetesini çıkarmış, 1936 yılında *Tan* gazetesini satın almıştır.

Yalman, 1952 yılında bir suikast girişimine hedef olmuş, ağır yaralanmıştır. Başbakan Adnan Menderes'in Malatya ziyaretinde bulunan Yalman'a 7.65 milimetre çapındaki tabanca ile ateş edilmiştir. Kurşunlardan biri Yalman'ın eline, biri karnına diğeri de ayağına gelirken, diğer kurşunlar yazara isabet etmemiştir.²

ABD'deki Kaliforniya ve Georgia Üniversitesi tarafından *Great Courage Award*'a (Büyük Cesaret Ödülü) layık görülmüş, 1961'de *Hür Vatan* gazetesini çıkarmış, 1961'den sonra çeşitli gazetelerde köşe yazıları yazmıştır. 1967 yılında *Devlet Kültür Ödülü*'nü almıştır. "*Yakın Tarihte Gördüklerimiz ve Geçirdiklerimiz*" adıyla hatıralarını yayımlayan Yalman, 19 Aralık 1972'de İstanbul'da hayatını kaybetmiştir.

VATAN Gazetesi

26 Mart 1923'de ilk sayısı çıkan *Vatan* gazetesi hakkında Ahmet Emin Yalman hatıralarında şöyle yazmıştır: "*Biz daima doğruya doğru, eğriye eğri diyeceğiz. Ne bir menfaat düşüncesi, ne de korku gibi bir sebep, bizi gerçek saydığımız kanaatlerden fedakarlık etmeye sürüklemeyecektir.*"³ Gazetenin tutumu hakkında 1950 yılında çıkarılmış risalede şöyle yazmaktadır: "*Vatan 1923'de ilk kurulduğu zaman, siyasi ve iktisadi sahalarda milli menfaatleri korumak ve inkılap ve terakkiyi temin etmek yolunda hükümetçe girilen hareketleri daima desteklemiş, fakat demokrasinin samimi bir surette kurulmasında, murakabe cihazının tamamlanmasında, devlet reisinin tarafsız kalmasında ısrar etmiştir.*"⁴ Yine aynı risaledeki bilgiye göre, Terakkiperver Fırka hükümetçe kapatıldığı zaman gazetenin bunu tasvip eder bir makale yazması istenmiştir. Bunu kabul etmeyen gazete Ağustos 1925'de Şark İstiklal Mahkemesi tarafından kapatılmış, Ahmet Emin Yalman ve ortaklarından A. Şükrü Esmer "*Tenkidlerle hükümetin nüfuzunu kırmak ve netice olarak Şark isyanına meydan vermek*" suçlamasıyla Elaziz İstiklal Mahkemesine sevk edilmişler. Gazetenin neşrine on beş yıl müddet izin verilmemiştir.⁵

II. Dünya Savaşı Döneminde Vatan

II. Dünya Savaşı'nın devam ettiği yıllarda Ahmet Emin, kapatılan gazetesini yeniden çıkarmıştır. Ağustos 1940 yılı tarihinde *Vatan*, siyasi sabah gazetesi başlığıyla tekrar yayın hayatına başlamıştır. İlk sayıda savunacağı ilkeleri sıralayan gazete "*hiç bir zaman yurdun menfaatlerinden başka ölçü tanımayacağını*", "*sütunlarına şahsi menfaat, dostluk, düşmanlık, garez, kin, hiddet sevkiyle hiçbir satır*

² Çetinkaya, Selma, Ahmet Emin Yalman Suikastı Ve Etkileri. Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi, 2016: 02 (01).

³ Yalman, Ahmed Emin, Yakın Tarihte Gördüklerimiz ve Geçirdiklerimiz 1-2 Cilt. İstanbul, 1997, s: 836.

⁴ 1923'deki İlk Kuruluşu ve Uzun Tatili Takip Eden Vatan'ın Son On Yıllık Faaliyetinin Hikayesi. İstanbul, 1950, s: 11.

⁵ Age, s: 12

yazı girmeyecektir” gibi vaatler vermiştir.⁶ Avrupa’nın demokrasiler ve faşist yönetimler olarak ikiye ayrılması, Türk basınında da benzer bir cepheleşme yaratmış, *Vatan*, *Tan*, *Akşam* ve *Tanin* gazeteleriyle birlikte demokratik cepheyi desteklemiştir. Bu dönemde gazetenin baş makalelerini yazan Yalman, dünya ve Türkiye’de yaşanan olaylara dair konular üzerine düşüncelerini aktarmıştır. Özellikle II. Dünya Savaşı döneminde Nazi Almanya’sı karşıtı makaleler yazan Yalman, Hitler’i destekleyen diğer gazete ve yazarları ile basın üzerinden münakaşa yapmıştır. Ayrıca Türkiye’nin mevcut durumu ve geleceği ile ilgili *Berraklığa doğru* (21 Ekim 1941 – 4 Aralık 1941 tarihleri arasında) başlığı altında seri makaleler yazmıştır. Bu yazılarda hükümet eleştirildiği için gazete 45 gün kapatılmıştır. 7 Aralık 1942’de *Charlie Chaplin*’in Türk halkı için yaptığı radyo konuşmasının özetiyle, Hitler’le alay eden “Diktatör” filmiyle ilgili fotoğrafları yayımladığı ve 8 Aralık 1942’de Varlık Vergisi Kanunu’na olumsuz tavır sergilediği için *Vatan* üç ay süreyle tatil ettirilmiştir.

Hitler ve Nazizm

Yalman, savaşın devam ettiği dönemlerde Almanya’nın yenileneceğini bir kaç yazısında yazmış, özellikle Hitler’in ada olduğu için ele geçiremediğini iddia ettiği İngiltere muharebesinin Almanlar açısından mağlubiyet olacağını belirtmiştir. Nazi karşıtı olan Yalman bu savaşın Avrupa’da devam ettiği aşamada Yugoslavya, Yunanistan gibi Almanya ve müttefiklerinin hücumuna maruz kalmış devletleri ve halkları destekleyen makaleler yazmıştır.

Yalmana göre, Hitler mütarekeden sonra gevşeyen Alman bünyesini yeniden canlandırmak ve şahlandırmak için en iyi çare diye kin ve nefreti bulmuş, Alman milletinin damarlarına aşılacaktır.⁷ Almanya’nın İngiltere ile savaşını kınayan Yalman, cebir ve zora dayanan Alman idaresinin en büyük kurbanının da bizzat Alman milleti olduğunu yazmıştır.⁸ Fakat Yalman, Almanya’nın hırs ve intikam içinde güçlü ordu kurmasının bir nedeninin de Versay’da kalıcı barışın sağlanmamasında görmekteki: “*Hakiki sulh yoluna gidilseydi, Almanya’nın silahı elinden alınırken İngiltere, Fransa ve Amerika da silahları bıraksaydı, dünyanın inzibatı milletlerarası bir kuvvetin eline verilseydi, Umumi Harpte can veren milyonlarca insan haklarını helal eder, yapılan fedakârlıkların bir şeye yaradığına herkes inanırdı*”.⁹ Demokrasi cephesini destekleyen Yalman, bu dönemde aşırı batıcı taraftarlığı yaparak Amerika Birleşik Devletleri’ni övmüştür: “*Amerika ile Türkiye’nin harp gayeleri hakkındaki görüşleri birbirinin aynıdır. Her iki memleket bu harbin en son neticesi olarak filan tarafın zaferini değil, insanlığın nihayet tam bir emniyet, barış ve iş beraberliğine kavuşmasını, verilen bir söze güven bağlamak mümkün olmasını, yarının hesap kabul eder bir hale gelmesini istiyor*”.¹⁰ Demokrasi cephesinin savaşı kazanması ABD desteği ile mümkün olsa da, Japonya üzerine atom bombalarının atılması Yalmanın, Amerika hakkındaki görüşlerinde aşırı batıcılığın göstergesidir. “*Bugünkü İngiliz nesli gelecek nesillerin emniyeti ve rahatı için dövüşmektedir*”¹¹ yazan Ahmet Emin, İngiltere’ye bir kaç makalesinde destek vermiştir. ABD başkanı *Roosevelt*’in nutkundan makalesinde övgüyle bahseden Yalman, ABD’ni *hürriyetin bayraktarı*¹² gibi takdim etmiştir.

İlk Dünya Savaşı’nda Türkiye’nin Almanya ile neden aynı cepheye yer aldığını hatırlatan Yalman, şimdiki savaşın adil olmadığını savunmuştur: “*Biz geçen harpte Almanlarla beraber kan döktük, çünkü karşımızda Çarlık Rusya’nın müşterek tehdidi vardı. Bugün onlarla yol arkadaşlığı etmiyoruz, çünkü onlar Yeni nizam adı altında bir istila harbine çıkmışlardır. Bütün milletleri hürriyet ve istiklallerinden mahrum ederek kendi köleleri haline indirmeye ve bir Avrupa imparatorluğu, hatta cihan imparatorluğu kurmaya yelteniyorlar*.”¹³ Yalman, cihan imparatorluğu düşüncesinin sonunun

⁶ İnuğur, Nuri M, 1923-1950 Dönemi Basınında Vatan-Tan Gazeteleri ve Ahmet Emin Yalman. Marmara İletişim Dergisi, Sayı 1, Aralık 1992.

⁷ Ahmet Emin Yalman, “Kaçan İkinci Fırsat – 2”. *Vatan*, sayı 9, 27 Ağustos 1940.

⁸ AEY, “Bizim Anladığımız Manada Sulh”, *Vatan*, sayı 37, 24 Eylül 1940.

⁹ AEY, “B.Hitler’in Son Nutku”, *Vatan*, sayı 162, 1 Şubat 1941.

¹⁰ AEY, “Amerika İle Emel Ve Gaye Beraberliğimiz”, *Vatan*, sayı 163, 2 Şubat 1941.

¹¹ AEY, “İngiltere İle Emel Ve Gaye Beraberliğimiz”, *Vatan*, sayı 175, 14 Şubat 1941.

¹² AEY, “Amerika, Hürriyetin Bayraktarı”, *Vatan*, sayı 204, 18 Mart 1941.

¹³ AEY, “Biz de Berlin’e Basiret Tavsiye Ederiz”, *Vatan*, sayı 231, 14 Nisan 1941.

felaket olduğunu, Türklerin bu tecrübeni yaşadığını yazmıştır: “Onların bu kadar iştiha ile gitmek istedikleri yollardan biz yeni kurtulduk, geldik. O taraflardan Almanlara haber verebiliriz.”¹⁴

21 Haziran 1941 yılında Almanya'nın Sovyet Rusya'sı üzerine hücumunu tarihte yeni bir sayfa olarak değerlendiren Yalman, bunun nedeninin Hitler'in ABD'nin desteğine göre Atlantik harbinin çetin ve uzun şekil alacağını kabuletmesi gibi öngörmüştür¹⁵. Karşılıklı saldırmazlık anlaşmasına rağmen Almanların saldırısını Yalman şu şekilde izah etmiştir: “Almanya'nın hesabı şu idi: “İki cebhede birden dövüşmekten kurtulayım, garptekilerin işini bitirdikten sonra şarka dönerek ağız tadile şu bolşevikleri pataklıyayım.” Sovyetler de şöyle bir hesap yapmıştı: “Almanya benim için çok kuvvetlidir. Garpte kavgaya tutuşarak yıpransın, İngiltere ile Fransa'yı ezsin... Hepsi böylece birbirini yıpratınca ben sağlam kalırım, benim dediğim olur, benim istediğim cihan ihtilali kolayca yürür.”¹⁶

Artık savaşın daha korkunç bir hale dönüşeceğini öngören Yalman, Türkiye'nin tarafsızlığının en doğru yol olduğunu savunmuştur: “Yanı başımızdaki büyük mücadele karşısında taraf tutmak, milli siyasetimize en aykırı bir harekettir. Temkinli davranmalı, hırs ve iştah uyandıracak telkinlere gözümüzü açmalı, efendice bitaraflığımızı muhafaza etmeliyiz.”¹⁷

Beşinci Kol ve Levanten İstanbul Meselesi

Yalman'ın bu dönemdeki yazılarında *Beşinci Kol* ve *Levanten İstanbul* meselesi defalarla gündeme getirilmiştir. “Beşinci kol (fifthcolumn)” olarak isimlendirilen gri propaganda faaliyetlerini yürütenler, düşman ülkeler adına faaliyet gösteren hedef ülkenin bizzat kendi vatandaşları arasından veya turist vb. gibi doğrudan dikkat çekmeyen kişiler arasından tercih edilerek propaganda faaliyetleri yürütülmektedir. Bu sayede iç hedef kitleleri sinsice etkilemeye, toplumu belirli kültürel ve ahlaki değerler bakımından yozlaştırmaya yönelik olarak, hedef alınan devlet içerisinde gizlice faaliyet yürüten kişilerin daha ileri aşamalarında kara propaganda olarak yaptıkları etik dışı iş ve işlemleri kapsamaktadır.¹⁸

“Beşinci Koldan mısınız” isimli makalesinde Yalman, yapılan propaganda sonucunda oluşan tehlikeni şu şekilde belirtmiştir: “Beşinci kol fısıltı ile iş görür. İşi, gücü sizin kulağınıza sağdan, soldan bir şeyler fısıldamaktır... Hele İstanbul'da yaşayan Türk vatandaşları, beşinci kolun şüursuz bir gönüllüsü haline inmemek için gözlerini daima dört açmak zaruretindedirler. Ruhu pak, imanı tam Türk İstanbul'un yanında bir kozmopolit, Levanten İstanbul bulunduğunu bir saniye bile hatırımızdan çıkarmamalıyız”.¹⁹ Beşinci kolun memlekette sinir harbi yaptığını söyleyen Yalman'a göre, Levanten İstanbul her mikrobu yuva yapmasına, her paniğin kök tutmasına uygun bir bataklıktır.²⁰ Yalman, beşinci kolun zararlı faaliyetlerinden şu şekilde bahsetmiştir: “Bizi göz göre göre o hale koydular ki, tarihimizi onların gözü ile gördük, kendimize onların gözü ile baktık.”²¹ Yalman, Türk ve Levanten İstanbul'u şu şekilde mukayese etmiştir: “Türk İstanbul, memleket için daima en büyük, en şurlu fedakarlıkları yapan bir yerdir. Mütareke zamanında bu bakımdan en ciddi imtihanlardan geçmiştir. Fakat Türk İstanbul'un yanında bir de Levanten İstanbul vardır. Bu kısım İstanbul'un memleketle hiç bir alakası yoktur. Yalnız canını ve malını düşünür.”²²

Alman Karşısı Bir Gazete

Ahmet Emin Yalman'ın *Vatan* gazetesinde II. Dünya Savaşı döneminde açık şekilde Hitler Almanya'sına karşı mevki tutmuş, bu nedenle hükümeti ve Almanya'yı destekleyen *Cumhuriyet* gazetesine karşı karşıya gelmiştir. Yalman, bir makalesinde oluşan ortamı şu şekilde değerlendirmiştir:

¹⁴ AEY, “Biz de Berlin'e Basiret Tavsiye Ederiz”, *Vatan*, sayı 231, 14 Nisan 1941.

¹⁵ AEY, “Alman-Rus Harbi”, *Vatan*, sayı 301, 23 Haziran 1941.

¹⁶ AEY, “Zoraki Bir İzdivacın Hikayesi”, *Vatan*, sayı 311, 3 Temmuz 1941.

¹⁷ AEY, “Efendice Bitaraflık”, *Vatan*, sayı 325, 19 Temmuz 1941.

¹⁸ Avcı, Ö. (2018). “Propaganda Çeşitleri”. M. Karaca & C. Çakı (Ed.), *İletişim ve Propaganda* (s.75-114). Konya: Eğitim Yayınevi.

¹⁹ AEY, “Beşinci Koldan mısınız”, *Vatan*, sayı 203, 17 Mart 1941.

²⁰ AEY, “Levanten Bataklığı Zarasız Hale Konulmalı!”, *Vatan*, sayı 252, 5 Mayıs 1941.

²¹ AEY, “Beşinci Kolların Bize Yutturtuğu Afyon”, *Vatan*, sayı 417, 21 Birinciteşrin 1941.

²² AEY, “Bir Türk İstanbul, Bir de Levanten İstanbul var”, *Vatan*, sayı 95, 23 İkinciteşrin 1940.

“Her fırsatta görüyoruz ki, milli birliğe tecavüz teşebbüsü hep aynı membadan geliyor. İkilik havası yaratmak yolundaki çabalamaların başlıca membaı Cumhuriyet gazetesidir... Cumhuriyet gazetesinin baş muharrirlerinden B.Nadir Nadi, Türk gazetelerini ikiye ayırıyor: Alman dostluğuna daim sadık kalan hakiki Türk gazeteleri ve bu dostluk etrafında anlaşmazlıklar yaratan fena niyetli Türk gazeteleri... Böyle usullarla ikilik yaratmak meyilleri olsa olsa, faşist gidişlerin takip ettiği bir yoldur... Cumhuriyet gazetesinin, Yunus Nadinin²³, Nadir Nadinin şu noktayı nihayet anlamaları lazım gelir ki, herhangi bir ecnebi devletin dostluğunu gütmek ve ona bağlılık göstermek Türk siyasetinin sabit bir esası olamaz. Bu siyasetin değişmez esası, Türk bütünlük ve istiklalini, Türk vatanının menfaatlerini ve bütünü cihanda sulh ve emniyetin kurulmasını aramaktır.”²⁴

Bu nedenle Yalman, Türkiye'nin taraf değil, barışın savunucusu olmak azminde olduğunu birkaç yazısında vurgulamıştır: “Dün hasta adam diye yad edilen biz, bugünkü hasta alemin yegane akli başında, zinde mesuliyetini müdrik milleti mevkiindeyiz... Şaşkın bir alemin ortasında aklın bayrağını ancak biz yükseltebiliriz, yüksek prensiplere ve ideallere biz bekçilik edebiliriz.”²⁵ Türkiye'nin bu görevi başarıyla hayata geçirebileceğine dair Yalman'ın düşünceleri şunlardır:²⁶

- Biz, cumhuriyet rejimi bakımından genç bir birliğiz. Dünya ne gibi davalarla karşılaşmış olursa olsun, bunların bizim tecrübe kitabımızda yeri ve izi vardır.
- Parayı ve menfaati hiçe sayabilen feragatli, idealist insanlar vardır. Dünyada her iyi şey bunların eseridir.
- Toprak hırsı aynı zamanda bir hastalıktır. Biz bu hastalıktan bir daha nüksetmemek üzerine şifa bulan yegane milletiz.
- Bize hasta adam demişlerdi. Bir bakımdan cidden hasta idik. Hastalar bazen geçirdikleri hastalığı doktorlardan iyi bilirler. Biz de bir taraftan hastalık alameti görünce derhal teşhis ederek bu yolda tecrübe ve ihtisas sahibi olduk. Dünyada bugün ne yaptığını bilmeyen hasta milletler var. Bunları ezmenin ve yok etmenin değil, tedavi etmenin yollarını düşünmek lazım olduğunu biliyoruz.
- Biz orta çağdan sonra dünyayı tolerans ruhuna yeniden kavuşturan milletiz.

Ahmet Emin Yalman'ın defalarla yazılarında öngördüğü gibi savaş sonucunda Almanya yenilmiş ve Yalman, 26 Mart 1945 tarihinde yayınlanan makalesinde, “Bu saniyede dünyada en acı şeyin Alman olmak” olduğunu yazmıştır.²⁷

Basına karşı hükümetin müdahalelerinin arttığı savaş yıllarında Yalman, açık şekilde basına olan baskıları eleştirmiş ve sert tepkiyle karşılaşmıştır. O, milletvekillerinin seçiminin doğrudan doğruya halk tarafından yapılması gerektiğini belirterek tek parti döneminin iki aşamalı seçim sistemine karşı gelmiştir. Yalman, listelerde sürekli olarak bürokratların ve avukatların olmasından şikayet etmiştir.²⁸ Neticede 30 Eylül 1944'te ise *Vatan* süresiz kapatılmıştır.

Nihayet, aynı dönemde kapatılan *Vatan*, *Tan* ve *Tasvir-i Efkâr*'ın yeniden yayınlara, savaşın sonucunun kesin olarak belli olması ve Türkiye'nin galip devletlerin katılacağı San Francisco konferansına çağrılması üzerine, 22 Mart 1945'ten itibaren izin verilmiştir. Yalman'a göre Türkiye San Francisco konferansına çağrılmasaydı, *Vatan* bir daha vazife başına gelemeyecekti.²⁹

²³ Yalman'la Yunus Nadi'nin kavgasının bir nedeni de Yalman'ın Selanik doğumlu olmasından dolayı karşılaştığı ithamlarla ilgilidir. Yunus Nadi 22 Ekim 1937 tarihli Cumhuriyet gazetesindeki “Ahmed Emin Yalmana” isimli kısa yazısında şöyle yazmaktadır: “Haydi, ben derebeyi ailesinden olayım. Ya sen kimsin? Tekirdağ'da kazığa kakılmaktan kurtulmak için selameti yalancaktan dinini değiştirmekte bulan Yahudi fesatçısı Sabatay Sevi'nin torunu değil mi?”

²⁴ AEY, “Milli Birliği Korumak İçin”, *Vatan*, sayı 310, 2 Temmuz 1941.

²⁵ AEY, “Dünyanın Sülh Liderliği”, *Vatan*, sayı 355, 18 Ağustos 1941.

²⁶ AEY, “Tarih, Dünyayı Sulhe Ulaştırmak Rolünü Bize Vermiştir”, *Vatan*, sayı 428, 3 İkinciteşrin 1941.

²⁷ AEY, “Bugün En Acı Şey Alman Olmak”, *Vatan*, 26 Mart 1945.

²⁸ Kalkan, Buğra, Ahmet Emin Yalman. *Entelektüel Bir Biyografi*. Ankara, 2018, s: 119.

²⁹ Çelik, Ahmet, “İkinci Dünya Savaşı Sürecinde (1939-1945) Muhallif Basın”. *İsparta*, 2011, s: 99.

Sonuç

Vatan gazetesi baş muharriri Ahmet Emin Yalman, II. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin ve hükümeti destekleyen gazetelerin aksine olarak Batı dünyasını, özellikle ABD ve İngiltere'nin pozisyonunu desteklemiş, Türkiye'nin tarafsız kalmasını savunmuştur. Bu nedenle hükümeti destekleyen basın tarafından eleştirilmiş, I. Dünya Savaşı ve Mütareke döneminde Yalman'ın yazılarına değinilmiştir. Ulus gazetesi Baş yazarı Falih Rıfki Atay, 7 Ekim 1945 tarihli yazısında 1919 yılında Milli Mücadelenin başladığı sıralarda, Vakit Gazetesinde istiklal aleyhinde ve Ermenilere şark vilayetlerinde toprak vermek lehine önerilerde bulunmakla ve gene Milli Mücadele sırasında Amerikan mandasını istemekle” Yalman'ı suçlamıştır. Fakat Yalman'ın II. Dünya Savaşı döneminde ister Nazi Almanyası, isterse de hükümet baskıları hakkında yazdıkları onun geçmişte yaptığı hatalarına rağmen en doğru pozisyon olarak kabuledilmelidir. Türkleri aşağı ırk olarak gören Nazi ideolojisinin hakim olduğu bir Almanya'nın sadece Türkiye için değil, bütün beşeriyet için bir facia olduğu bugün herkes tarafından kabuledilmektedir. Hatta bugünkü Almanya devleti için de Nazi Almanyası ve yönetimi bir utanç olarak hatırlanmaktadır. Bu nedenle Yalman, “*Naziliğin İçyüzü*” kitabını yazarak Türk toplumunu Nazi ideolojisi hakkında aydınlatmak istemiştir.

Kaynakça

1. Yalman, A., E.,(1997). Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim 1-2 Cilt. İstanbul.
2. Yalman, A., E.,(2019). Naziliğin İçyüzü. İstanbul.
3. Kalkan, B., Yalman, A., E.,(2018). Entelektüel Bir Biyografi. Ankara.
4. İnuğur, N., M., (1992). 1923-1950 Dönemi Basınında Vatan-Tan Gazeteleri ve Ahmet Emin Yalman. *Marmara İletişim Dergisi*, Sayı 1.
5. Çetinkaya, S., (2016).Ahmet Emin Yalman Suikastı Ve Etkileri. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 02 (01).
6. 1923'deki İlk Kuruluşu ve Uzun Tatili Takip Eden Vatan'ın Son On Yıllık Faaliyetinin Hikâyesi. İstanbul, 1950.
7. Avcı, Ö., (2018). “Propaganda Çeşitleri”. M. Karaca & C. Çakı (Ed.), İletişim ve Propaganda (s.75-114). Konya: Eğitim Yayınevi.
8. Çelik A.,(2011). “İkinci Dünya Savaşı Sürecinde (1939-1945) Muhalif Basın”. (Yüksek Lisans Tezi). Isparta.
9. Nadi, Y.,(1937) “Ahmed Emin Yalmana”, Cumhuriyet, sayı 4829, 22 Birinciteşrin.

Makalede kullanılan Ahmet Emin Yalman'ın yazıları

10. “Kaçan İkinci Fırsat – 2”. Vatan, sayı 9, 27 Ağustos 1940.
11. “Bizim Anladığımız Manada Sulh”, Vatan, sayı 37, 24 Eylül 1940.
12. “B.Hitler'in Son Nutku”, Vatan, sayı 162, 1 Şubat 1941.
13. “Amerika İle Emel Ve Gaye Beraberliğimiz”, Vatan, sayı 163, 2 Şubat 1941.
14. “İngiltere İle Gaye Ve İdealde Beraberliğimiz”, Vatan, sayı 175, 14 Şubat 1941.
15. “Amerika, Hürriyetin Bayraktarı”, Vatan, sayı 204, 18 Mart 1941.
16. “Biz de Berlin'e Basiret Tavsiye Ederiz”, Vatan, sayı 231, 14 Nisan 1941.
17. “Alman-Rus Harbi”, Vatan, sayı 301, 23 Haziran 1941.
18. “Zoraki Bir İzdivacın Hikayesi”, Vatan, sayı 311, 3 Temmuz 1941.
19. “Efendice Bitarafılık”, Vatan, sayı 325, 19 Temmuz 1941.
20. “Beşinci Koldan mısımız”, Vatan, sayı 203, 17 Mart 1941.
21. “Levanten Bataklığı Zararsız Hale Konulmalı!”, Vatan, sayı 252, 5 Mayıs 1941.
22. “Beşinci Kolların Bize Yutturtuğu Afyon”, Vatan, sayı 417, 21 Birinciteşrin 1941.
23. “Bir Türk İstanbul, Bir de Levanten İstanbul var”, Vatan, sayı 95, 23 İkinciteşrin 1940.
24. “Milli Birliği Korumak İçin”, Vatan, sayı 310, 2 Temmuz 1941.
25. “Dünyanın Sülh Liderliği”, Vatan, sayı 355, 18 Ağustos 1941.
26. “Tarih, Dünyayı Sulhe Ulaştırmak Rolünü Bize Vermişdir”, Vatan, sayı 428, 3 İkinciteşrin 1941.
27. “Bugün En Acı Şey Alman Olmak”, Vatan, 26 Mart 1945.

KONSER³⁰

Kamal ABDULLA'dan Yeni Hikâye

Çeviri yapan: Esranur ALGAN

Kastamonu, Türkiye

esraalgan200515@gmail.com

Zernigar kocasının askeri ceketini gardırobun sağ gözünden alıp orasına burasına dikkatle baktı, ceketin her iki yakasındaki arma ve madalyaları parmakları ile okşadı.

-Arif, bunu neden giyinmek istemiyorsun? - diyerek yan odaya geçti, elindeki ceketi sallaya sallaya tüm cilvesiyle onun gözleri önünde tuttu.

Arif göz ucuyla her tarafı arma ve madalyayla dolu askeri cekete baktı ve mırıldandı:

- İstemiyorum. Ayıp. İnsanlar kendimi gösterdiğimi düşünür.

- Nesi ayıp, bunları sen canını koyup almışsın. Seni tanıyan hiç söz edemez.

Akşam Arif Zafer Bayramı için düzenlenmiş konsere davetliydi. Sağlık sorunları sebebiyle ordudan terhis olduktan sonra insan içine ilk çıkışı olacaktı. Tanıdıklarla görüşecekti. Arif hiç kimseden farklı olmak istemiyordu.

-Zernigar, gömlek ne oldu?

Arif, nihayet, sivil takım elbisesini giyinip saçını ayna önünde birkaç kez taradıktan sonra:

- Ben gittim, - diye seslendi ve evden çıktı.

Konser salonunun önü kalabalıktı. Herkes giriş kapısından geçmek için can atıyordu. İnsanlar bir elinde bilet, öbür elindeki telefonda Covid'le ilgili kendilerine ait bilgi arıyor, girişte duran bilet kontrolcülerine göstermeye çalışıyorlardı.

Bilet kontrolcülerinde arasında güçlü bir genç özellikle hevesliydi. Bu, siyah takım elbiseli, beyaz gömlek giyinmiş, kırmızı kravat takmış bir aktivistti. Cıva gibi bazen sağa bazen sola koşuyor, bazen içeri giriyor, bazen dışarı çıkıyor, sokulup içeri geçmek isteyenlerin önüne geçiyor, sırasını düzeltirdi.

Kardeşim, sırayı bozma. Yerine geç. Sıraya girin kardeşler. Sessizliği takip edin. Sessiz olun. Emin olun. Konser siz olmadan başlamayacak.

Kapı önündeki kalabalık sessiz olmak bilmiyor, sıra yine de bozuluyor, insanlar dalga dalga gelip kapıya çarpıyor, genç aktivistin geniş göğsüne vurup geri çekiliyorlardı.

Arif bu aktiviste, onun yersiz gayretine baktıkça gülmek istedi. Bu çocuk zaferden uzakta “Zafer” diye bağırarlara benziyordu. Arif düşündü: “Ben ve arkadaşlarım “zafer” bayrağını vatan toprağının

---

³⁰ Hikâye Azerbaycan Yazarlar Birliğinin Edebiyat gazetesinin 16.11.2021 tarihli sayısında yayınlanmıştır.
<https://edebiyatqazeti.az/news/proza/8126-konsert>

bağrına diktiğinde bu insanlar arabalarının camlarından televizyon kameralarına “Zafer!!!” diye poz veriyorlardı.”

Genç aktivist uzun zamandır Arif’in gözüne takılmıştı. Bu bakışların arasındaki alay dolu tebessümü de fark etmişti. Arif cevap verecek bir rehine arıyordu. Bir sonraki dalga Arif’i tam onun önüne attı. Dalga geri çekilince aktivist Arif’e arkasından sıkıca sarılıp kenara çekti.

-Beni neden götürüyorsun? Benim sıram oradaydı.- Arif aktiviste sıradaki yerini göstermeye çalıştı.

-Peki, sen hele bu tarafa gel bakayım. Ayak altında kalacaksın. Öncelikle bakalım sizin Covid izniniz var mı? - Aktivist Arif’e çok ciddi bir şekilde sordu.

Arif bu kalabalıkta elini cebine attı ve telefonunu çıkarıp Covid izni olan sayfayı açıp göstermek istedi, fakat olmadı. Onu sağdan soldan iyice sıkıştırdılar.

-Kardeşim, bak bu benim konser davetiyem... - Arif elindeki davetiyeyle sorunu halletmeye çalıştı.

- Onu elinde tut. Covid iznini göster.

- Al, bak, bu da benim Covid iznim. - Nihayet, Arif onu rahatsız edenlerden, sıkıştıranlardan canını kurtarıp telefonu çıkardı ve gerekli olan sayfayı buldu.

- Evet... Diyelim ki, bunu gördük, şimdi kimliğini göster.

- O neden? O yanımda değil.

- Peki, bu iznin size ait olduğunu nereden bileceğiz?

Arif inanmak istemedi ki; aktivist çocuk bu konuda ciddi olabilir. O ise bir eliyle Arif’in elinden sımsıkı tutarak sabırla bekledi. “Şimdi görürsün başkasıyla alay etmek, gülmek nasıl oluyor?!”

- Bak, kardeşim...

- Neye bakıyorsun?! Bakıyorum da... Görmüyorum. Çekil kenara kalabalığa engel olma. Genç aktivist Arif’i bir kenara itekledi. Öfkeyle onun kulağına fısıldadı: - Evet, neden gülmüyorsun? Gülsene! Az önce alayla gülebiliyordun... Ne oldu?!

Genç aktivist, nihayet amacına ulaştı Arif’i sıradan çıkardı. Sıradakiler kapıya tekrar saldırdılar. Gürültü tekrar yükseldi. Arif şaşırıp kalmıştı.

Tam bu sırada konser salonunun yirmi adım ötesinde bir askeri otobüs durdu. İçinden askerler inmeye başladı. Bunlar zafer konserine davet edilen savaş kahramanlarıydı. Hepsinin başında kırmızı bere vardı. Boyları ve kıyafetleri göz kamaştırıyordu. Bir anda iki sıra yaptılar. Sonra konser salonuna doğru gerçek askeri adımlarla “bir-iki, bir-iki” yaklaşmaya başladılar. Kalabalık bir anda giriş kapısının etrafını boşalttı. Kapıya kadar insanlardan oluşan canlı tünel vardı. Genç aktivist Arif’i arkaya itekleyip ön sıraya geçti. Ama yine de arkasında sakladığı Arif’in elinden sımsıkı tutmuştu ki, elini ondan kaçırıp içeri kaymasın. Askerler kapıya yaklaştıkça kapı ağzına toplananlar alkışlamaya başladılar. Tüm sevgilerini gözlerine doldurup askerleri büyük bir coşkuyla karşılayan bu insanlar ellerinin ağrmasına dikkat etmeden askerlerin adım ritmine uygun alkışladılar.

Askerler tünelden geçmeye başladığı zaman ilerde giden takım komutanının profesyonelce sağa sola kaynayan donuk gözlerine sanki birden ışık doldu. Gözleri sol tarafa sabitlenmişti. Kapının dört beş adım ötesinde takım komutanı birden yerinde saymaya başladı ve bir an sonra komutanın çığlığından yer titredi. Bu çığlık etraftaki kartalların seslerini bastırdı:

-Dikkat... sola!!! Takım dur!!!

Korkunç, asık suratlı askerlerin yirmisinin de ayağı sanki bir kişiymiş gibi perçinlenmedi mi, perçinlendi. Yine bir tükürük çığlığı, bu sefer etraftaki sessizliği bozdu:

-Sola dön!!!

Askerler birer birer sola döndü. Aniden herkesin gözleri açıldı ve güldüler. Hepsi kendi eski komutanını görmüşlerdi.

Takım hala “Hazır Ol” durumundaydı. Yine takım komutanı Mübariz’in kartal sesi yükseldi.

- Komutanı selamlayın!!!

Askerler hep birlikte askeri selama durdular. Genç aktivist karşısında duran askerlerin neden ona dönüp asker selamı verdiğini anlayamıyordu. O şaşırmıştı. Sırtından aşağı ter aktığını hissetti.

Asker selamının ne kadar süreceğini bir kişiden başka kimse bilmiyordu. Tüm alan karışıklık içinde susup kalmıştı. Birden genç aktivist, arkasında saklamaya çalıştığı o küçük adamın, elini onun elinden kurtardığını hissetti. Sonra Arif elini ovuşturarak genç aktivistin arkasından çıkıp ona askeri selam vermiş askerlerin önüne geçti. Bir anlık Arif de “hazır ol” vaziyetini aldı. Önünde yıllarca ekmek kesen, öldükten sonra sağ selamet dönen, yaralıları omuzlarında, hastaları kollarında taşıyan savaş arkadaşları kilometrelerce hareketsiz durmuş, sevgili komutanlarının emirlerini bekliyordular. Ancak onun emri bu adamları “hazır ol” vaziyetinden çıkarabilirdi. Arif ciddi bir bakışla onların hepsini tek tekeledi, sonra sert bir şekilde “Serbest” dedi.

Askerlerin sevinci görülmeye değerdi. Onlar bir anda komutanlarının etrafını sardılar, kimisi Arif’i kucakladı, kimisi öptü, kimisi elini onun sırtına, koluna dokundurdu. Gülerek, sarılarak neredeyse Arif’i kucaklayarak kollarında ön kapıya kadar götürdüler.

Bir süre kapı ağzına toplanan adamlar askerlerin arasında sessizce durup baktıkça baktılar. Sonra yine konser salonuna yürüyüş başladı.

Genç aktivist güçsüz bir şekilde insan selinin önünden çekildi. Bir süre sonra tamamen yalnız kaldı. Kenara çekilip bir merdivene oturdu. Kravatını çözdü ve gömleğinin yakasını açtı. Kendisini tanıyamıyordu. Öfke onu neden boğuyordu.

ŞUŞA SEFERİ

Arif Buzovnalı

Şair, Azerbaycan Yazarlar Birliği Hazar Şubesinin Başkanı

Çeviri Yapan: Mustafa Kemal KARAMUSTAFAOĞLU

Kastamonu, Türkiye

mustafa1264k@gmail.com

Şuşa mucizeviydi, görkemli bir heykel gibiydi, bizi gururla selamladı. Başından geçenleri, ayrıntılı bir şekilde bize anlattı. Acı günlerini tatlı dille konuştu, ev-ev, mahalle-mahalle dandı. Azametinden kaybettiği bir şey yoktu, dimdik ayaktaydı, dağ büyüklüğündeydi, Şuşa, dağ gibi sertti.

"Zafer yolu"ndan geçerken Fuzuli harabelerinden duyduğumuz acıyı unuttuk. Gözümüz asker evlatlarımızın geçtiği bu geçilmez yollara dikildi, savaşa girdik sanki. Üzüntünün sonuna kadar, sevincin zirvesine kalktık bu şekilde, bu sert inişlerle, bu sert yokuşlarla. Cıldır Ovası, İsa Pınarı, Kadim Şuşa Kalesi, Govher Ađa Cami, Vakıf Türbesi, daha neler, neler. Şuşa'yı görmek için, tanımak için bunları görmeden de olur. Dağların azameti yeter, havası, kokusu, yeter. Şuşa mı böyle esrarengizdi, yoksa ona olan hasretimiz mi? Boyutlar, hesaplamalar bu noktada değişir. Soru istemiyorsun. Akşamın ayazı kaçırır soruları, gecenin uğultusunu bütün aşk şarkılarına çevirir.

Her yerde çalışmalar sürüyor, yeniden yapılıyor, kuruluyor, belirir Şuşa. Taş-taş özgürlüğünü yazar. Kalplerimizden başlayan Şuşa hiçbir yerde bitmez. Şuşa, sanki bu dağlar boyunca her yerde. Uzakta bir düşman var, Şuşa'ya zarar vermek için her şeyi göze alan bir düşman. Etrafımızda muzaffer bir ordu var. Tribünde, Ali Başkomutan bu orduyu zafere taşıdı. Birinci hanımın gözyaşları, yazar Anar'ın titreyen sesi ile Vakıf şiir günlerini anılarla taşıdı. Şuşa'nın övgüsü bitmez, yazarlar seslerini birleştirerek, dağlardan şiir ırmakları akıttılar. Azerbaycan Cumhurbaşkanı ile anıt mezarın önünde hatıra fotoğrafı çekildi. Yazarlar dalgası ilk etapta beni birinci sıraya atıyor, yanımda Azer Turan var. Bu güzel resimde birlikteyiz.

Neriman Hasanzade ile otel karşısında görüştük. "Az önce birisini seninle karıştırarak tebrik ettim o güzel şiire göre. Sözlerin en güzelini de ona söyledim, yaşlılıktandı hepsi" diyor. Hoş sözler için teşekkür ettim ve bir fotoğraf çekinip ayrıldık.

İlgar Fehmi ile Govher Ađa Cami'sine gidiyoruz. Yolda polis arabalarının arasından geçerken bir dağ cüsseli asker selamlıyor bizi, "sanatçıları hoş gördük" diyor, yanındaki subay "senin konuklarındandır bu söz ustaları, onlara araba ver" diyor. Bu özen ve dikkate biz durmadan teşekkür ediyorduk. Bir süre sonra bu kibar ve medeni insanı tanıyoruz. İçişleri bakanı Vilayet Eyvazov'u. Sayın bakan askeri üniformalı, Şuşa'da görevde.

Onlarca kelime bir arada ama söylemeye gerek yok: Çünkü Şuşa zaten yazıyor, Tarih yazıyor. Dilimizde bir dua var: Şükür kavuşturana!

Zəngəzurdan məktub

Salam olsun sənə, ey sevgili Azərbaycan!

Salam olsun sənə, qalib əsgər!

Salam olsun sənə, mərd sərkərdə!

Halal olsun sənə bu şanlı zəfər!

Bayrağın dağlara salmış kölgə,

Qucmuş öz ulduzunu ayparası.

Şuşa ki millətimin şah əsəri,

Şuşa ki tariximin şah qalası.

Burda çarpışdı qaranlıqla işıq,

Öümə burda zəfər çaldı həyat.

Söylədik hər kəsə düşmənqarışıq,

Şuşasız yoxdu Vətən, yoxdu nicat.

Yudu qeyrət qanı can torpağını,

Bitdi qoynunda vəfa abidəsi.

Şuşanın dağlarına saldı səda

"Vətən azaddı" səsi.

Yağı əllərdə bu illərdə nələr çəkmədi ki

Mən bilirəm.

Nə zaman Azərbaycan dedi ki

"Mən gəlirəm",

Açdı illərdə ki göz yaşını çəkilməmiş gözüni,

Ağaran yollara həsrətlə dikilməmiş gözüni.

Aldı yüzlərlə Vətən əsgərini ağuşa,

Ər qanı ilə yarası tapdı şəfa.

Göstərib hər şəhid övladını car çəkdi Şuşa:

"Duysun aləm ki, budur əhdə vəfa!"

Gözün aydın, Şuşa, sən azadsan,
Ana yurdun qucağında sevilən övladsan.
Mənsə, səndən Vətənin ətrin alan Zəngəzuram,
Düz yüz il gözləri yollarda qalan Zəngəzuram.

O gün olsun mənim uğrumda döyüşsün əsgər,
O gün olsun mənim üçün Vətən açsın meydan.
O gün olsun ki silib göz yaşımı
Məni öz qoynuna alsın anam Azərbaycan!

Şiirin Türkiyə Türkçesine çevirisi

Zənguzar'dan Mektup

Selam olsun sana, ey sevgili Azərbaycan!
Selam olsun sana, galip asker!
Selam olsun sana, mert serkerde³¹
Helal olsun sana bu şanlı zafer!

Bayrağın dağlara sarılmış gölge,
Qucmuş³² öz ulduzunu ayparası³³.
Şuşa ki milletimin şah eseri,
Şuşa ki tarihimin şah kalesi.

Burda çarpışdı karanlıqla ışıq,
Ölüme burda zafer çaldı hayat.
Söyledik herkese düşman karışık,
Şuşa'sız yoktu vatan, yoktu nicat.

Yudu³⁴ gayret kanı can torpağını,

---

³¹ Lider, baş, komutan.

³² Kucaklamak

³³ Hilal, ay

³⁴ Halk ağzında yıkamak

Bitti³⁵ koynunda vefa abidesi.

Şuşa'nın dağlarına saldı seda

"Vatan azattı"³⁶ sesi.

Yağı ellerde³⁷ bu illerde³⁸ neler çekmedi ki,

Ben bilirim.

Ne zaman Azerbaycan dedi ki

"Ben gelirim",

Açtı illerde ki göz yaşı çekilmiş gözünü,

Ağaran yollara hasretle dikilmiş gözünü.

Aldı yüzlerle vatan askerini ağuşa³⁹,

Er⁴⁰ kanıyla yarası buldu şifa,

Gösterip her şehid evladını car çekdi Şuşa:

"Duysun alem ki, budur ahde vefa!"

Gözün aydın, Şuşa, sen azatsın,

Ana yurdun kucağında sevilen evlatsın.

Bense, senden vatanın etrin alan Zenguzar' ım,

Düz yüz il⁴¹ yıl gözleri yollarda kalan Zenguzar' ım.

Ogün olsun benim uğrumda dövüşsün asker,

O gün olsun benim için vatan açsın meydan.

O gün olsun ki silip gözyaşımı

Beni öz⁴² koynuna alsın anam Azerbaycan!

---

³⁵ Yetişdi, büyüdü

³⁶ Özgürdü

³⁷ Düşman ellerde

³⁸ Bu yıllarda

³⁹ Kucak, kucaklamak, sığınılan yer

⁴⁰ Yiğit

⁴¹ Tam yüz yıl

⁴² Kendi, kendisi

SABIR TABAĞI

Zaur JAHANJIROV

Çeviri Yapan: Aydan IZATULLAYEVA

Eskişehir, Türkiye

zaurizmidp@gmail.com

- Baba, çok sabırsızım. Sabır kaseyi dolmuş...
- Son cümleyi doğru söylemedin. Düşün ve tekrar söyle.
- Nasıl yani?
- Modern zamanlarda insanların sabır kasesi olmuyor, oğlum. Sabır tabağı oluyor. Bu yüzden "sabır tabağı"nı dolmuştur. Muhtemelen, senin tabağın çay bardağının tabağı olmalı, bu yaşta bana geldiğine göre! (Yazardan)

***

Yaklaşık 33 yaşında bir genç bir bilge adamın yanına geldi ve şöyle dedi:

"Usta, ben de sizin gibi bilge olmak istiyorum. Ama yakın zamanda olmalıyım. Çok işim var. Gel beni fazla bekletme ve bana bilgeliğin yolunu çabucak göster."

Bilge:

- *Tamam. Sana bilge olmanın yolunu öğreteceğim. Ama bir şartım var. Öncelikle sabırlı olmayı öğrenmelisin. Bunun için karını ve çocuğunu bırakıp birkaç yıl benimle kalman gerekecek.*

Genç adam sinirleniyor ve gitmek istiyor. Ancak bu durum bilge adamın hiç umrunda bile olmuyor. Bilge genç adamın kalıp kalmayacağı ile bile hiç ilgilenmiyor. Çünkü bu yol çok zordur. Kendisinin karşısına çıkan herkes asla "Bilge" olamaz. Bu nedenle insanın gerçekten bilge olabilmesi için yorulması, yoğurulması ve her türlü durumu yaşaması gerekir. Bilge kendini geliştirmeli ve aşmalıdır;

Genç adam, bilgenin teklifini kabul eder ve onunla kalmaya başlar. Her gün kalkıp çiftlikte çalışırlar, bulaşıkları yıkarlar, ortalığı toplarlar ve akşamları birlikte oturup yemek yerlerdi. Bilge adam zaman zaman gence tavsiyeler verir, sabretmesini söylerdi.

Üç yıl sonra genç adam bilgeliğin sırrının ne olduğunu sorar:

- *"Tamam yeter. Ne öğreteceksen öğret, eve dönmeliyim."*

Bilge :

- *Sana öğrettiğim şey "Sabır"dı. Artık sabırlı olmayı öğrendin. "Sabır kadar karlı bir şey yok" - diyor ve gülümsüyor.*

Genç adam sinirleniyor ve akşam vakti kapıyı sertçe çarparak bilgenin çiftliğini terk ediyor. Ayrılırken kendi kendine "Bu adamla 3 yıl kaldım. Benimle alay edercesine, "Sana sabrı öğrettim" diyor. Böylece köyüne ve evine ulaşıyor.

Evinin penceresinden içeri baktığında karısını genç bir adamla görür ve sanki kafasından sıcak sular dökülür. Adam karısını ve onun kollarında gülen genç sevgilisini vurmaya karar verir.

Hareket etmek istediğinde aniden şöyle düşünüyor: "Bir dakika! Bilge adam bana sabrı öğrettiğini söyledi. En azından onun çiftliğinde yaşadığım 3 yılın hatırına birkaç dakika bekleyeyim." Böylece evine bakmaya devam eder.

Pencereden olanları dinlemeye ve izlemeye başlar. Bir süre baktıktan sonra içeri girip konuşmaya karar verir.

Sonra adam kapıyı çalar ve içeri girer.

Karısı oğluna seslenir:

- "Oğlum koş, baban geldi!"

Bu genç adam, onun 14 yaşında terk ettiği oğluydu. O 3 yılda o kadar büyümüş ki babası onu bu kadar uzun görünce karısının sevgilisi olduğunu sandı. Adam kendi kendine söyledi:

- "Ey büyük bilge! Eğer bana sabrı öğretmeseydin, şimdi hem oğul hem de eş katili olabilirdim. Bu bilgeliği kazanmak için 3 yıl değil, 40 yıl bile beklemeye değer."

Füzuli ne güzel söylemiş:

Səbr qıl, səbr ilə məqsudinə səbr əhli yetər,

Səbr edən səbr ilə sərrişteyi-məqsud tutar.

***

- Hapiışuuuu!!!

- Ayda, yazının ortasında sadece tek sabır geldi. Kardeşim, iç organlarınla iletişime geç. Bir tane daha düzenlemelerini söyle.

- Neden? Benim organlarım senin için nedir? "Tamada" mıyım ben, sipariş mi veriyorsun?! Düğünde değiliz dostum.

- Hayır yaaa, çift olsun diye ... Tek olması uğursuluktur...

- Hemen, kardeşin halledecek şimdi . Organlara: "Arkadaşlar oradan bir çift sabır"...

"Sabır geldi", "Tek sabır", "Çift sabır" kavramlarını dikkate alan araştırmadan yola çıkarak şu görüşü belirteceğim:

"Tek sabrın kötü, çift sabrın uğurlu olduğunu söylemek tamamen mantıksız. İslam'dan önce Araplar geleceği kuşların uçuşuna göre tahmin ederlerdi. Buna "tiyare" deniliyordu. Hem Hz. Muhammed (as) hem de Hz. Ali (as)'ın hadislerinde tiyare geçersizdir. Bir hapşırmaı yorumlamak tiyare gibi eylemlerdir.

***

Hazreti Loğman, Hazreti Davud'u ziyarete gittiğinde, onun demir halkalar ördüğünü görür. Zırh sanatının ne olduğunu bilmeyen Hazret Loğman, Hazreti Davud'a ne iş yaptığını sormak ister. Acaba bu yüzükleri neden birbirine bağlıyor ki?. Sonra sabırlı olması gerektiğini düşündü. Her kapıyı açan anahtar sabır değil mi?! Bu düşüncelerle sabrederek bir süre sessiz kaldı. Hazreti Davud, işini bitirdikten sonra, ördüğü zırhı giydi. Hazreti Loğman onun ne yaptığını şimdi anlamıştı. Hazret-i Davud, giydiği elbisenin kendisini savaşlarda yaralanmaktan koruduğunu söyleyince, Hazret-i Loghman şöyle dedi:

"Sabır insanın üzüntüsünü ve merakını gideren güzel bir şeydir"

Gerçekten insan, ziyandadır. Ancak iman edip iyi işler yapanlar, birbirlerine hep hakkı tavsiye edenler ve birbirlerine sabrı tavsiye edenlerden başka (Asr suresi, 2,3.).

***

"Sabır bana karşı sabırsızlanana kadar sabredeceğim.

Sabır, sabrın ne olduğunu öğrenene kadar sabredeceğim."

HAMİRA MEVDUDİ

Çin'de bambu ağacının büyümesi, olumlu azim ve sabrın güzel bir örneğidir. Çinliler bu ağacı şu şekilde yetiştiriyorlar: "Önce ağacın tohumu ekilir, sulanır ve gübrenilir. İlk yıl tohumda herhangi bir değişiklik olmaz. Tohum sulanır ve tekrar gübrenilir. Bambu ağaçları ikinci yılda yerden çimlenemez. Üçüncü ve dördüncü yıllarda yıllık işlem tekrarlanır ve bambu tohumları sulanarak gübrenilir. Ancak zayıf tohumlar dördüncü yılda bile çimlenemez. Çinliler, beşinci yılda bambuyu sabırla sulamaya ve gübrelemeye devam ediyor. Son olarak, beşinci yılın sonuna doğru, bambu büyümeye başlar ve altı haftada - kısa sürede - yaklaşık 27 metre yüksekliğe ulaşır. Akla gelen ilk soru şudur: Bambu ağacı altı haftada mı yoksa beş yılda mı 27 metre uzadı? Bu sorunun cevabı elbette beş yıldır. Tohum beş yıl boyunca büyük bir sabır ve azimle sulanıp gübrenilmeseydi, ağacın büyümesinden hatta varlığından bahsedebilir miydik?

***

Şimdi biraz batıya gidelim. Chris Cornell arka planda bizimle "Patience" şarkısını mırıldansın:

“ We need is just a little patience” (Biraz sabra ihtiyacımız var.)

Stanford Üniversitesi sabır konusunda çok güzel bir test yapıyor. Yapılan deneye "Marshmallow Testi" veya "Zevki Erteleme Becerisi" testi denir. İlk olarak 1970 yılında Walter Michel tarafından gerçekleştirilen deney, 4-6 yaş arası çocukların öz kontrol ve duygu yönetimi becerilerini ölçmek için kullanılıyor.

Test uygulamasının aşamaları

Uygulayıcı çocuğu bir odaya alır ve önüne çok cazip bir yemek koyar. Bu yemeğin yanına çocuk için bir zil yerleştirilir. Deneyci şöyle der: "Sana bir çikolata bırakıyorum, dışarıda yapacak işlerim var, işimi yapana kadar bekleyebilirsen sana bir çikolata daha vereceğim." Ama bunu beni beklemeden

yersen, sadece bu çikolatayı yiyebilir ve yediğini bildirmek için zili çalabilirsin. Deneyci odadan çıkar ve çocuğun davranışını dışarıdan gözlemler. Çocuk çikolatayı yerse zili çalarak haber verir ve çocuk sadece bir çikolata ile tatmin olur.

Tabii ki çocukların bu lezzetli görünümlü yemekle odada yalnız bırakıldığı ilginç anlar da oluyor. Temel olarak, deneycinin odaya dönmesini bekleyebilen sabırlı çocuklar ile çikolatayı yemek için deneyci geri dönene kadar bekleyemeyen çocuklar arasında bir fark vardır.

"Zevki Erteleme" testi ile iki önemli şey gözlemlenir. Birincisi kendini kontrol etme yeteneği, ikincisi ise çocuğun ne kadar bekleyebileceğidir. Aslında çocuğun beklediği takdirde çok iyi bir ödül kazanmanın mantıklı olduğunu düşünerek beklentileri yönetmesi ve karar verme becerisi göstermesi beklenir. Yani hem duygularını hem de mantığını kullanması istenir.

Çalışma hazzı erteleyenlerin ve ertelemeyenlerin yıllar sonraki akademik başarılarını incelemektedir. Sonuç harika. Bir sınava girerek hazzı erteleyebilen çocuklar ertelemeyenlere göre akademik olarak daha başarılıdır ve sınavlarda daha yüksek puanlar alırlar. Sonuçlara göre, daha büyük bir ödül almayı bekleyebilecek çocukların ortak özellikleri şunlardır:

- Daha iyi konsantre olma yeteneği.
- Kendi kendine yeterlilik.
- Yüksek özgüven.
- Kendi kararlarını verebilme yeteneği.
- Stresle başarılı bir şekilde başa çıkma yeteneği.
- Yüksek akademik başarı.
- Düşük obezite riski
- Daha az madde kullanımı.

***

Doğu'ya gittik, Batı'dan döndük. Yazıyı atalarımızın sözleriyle bitirelim:

- Sabır acıdır, meyvesi tatlıdır.
- Sabır ağacı her bahçede yetişmez.
- Sabır cennetin anahtarıdır.
- Sabırlı olan istediğine ulaşır.
- Sabırlı olan güvende olur.
- İşinizde sabırlı olun, başınıza iyi şeyler gelecektir.
- *Hapishaneye tahammül eden eninde sonunda tahta çıkacaktır.*
- Baba, tabağı bulamadım.
- Yarın ararsın.
- Babaa, yapmaa... Neden hikayedeki bilge adam gibi davranıyorsun?
- Bak, bu yüzden sana kase yok...

ŞEHRİNİN BAŞ TACI: ŞEKİ PİTİSİ

Simuzar Alizada

İstanbul, Türkiye

Instagram: Azerbaijan_kitchen_in_istanbul

Şeki piti, Azerbaycan ulusal mutfağının eşsiz bir yemeğidir. Yöresel mutfak ve komşu mutfaklar benzer yemeklere sahiptir.

Piti, aynı anda hem ilk su, hem de ikinci ana yemektir. Hazırlanması yaklaşık 6-8 saat sürer, çünkü bu yemek uzun süre hazırlanmanın bir sonucu olarak eşsiz bir tat ve aroma kazanır.

Piti'nin temel özelliklerinden biri, bu yemeğin toprak kap - dopu'da (güvecde) pişirilmesidir. Bir dobu bir kişi için tasarlanmıştır. Ve en önemlisi, dobu ne kadar eskiyse, içinde pide o kadar lezzetli olur.

Dobu tazeyse, pideyi yerleştirmeden önce, tabakları koyun yağı ve kaynar su ile "doyururlar". Böyle hazırlanmış bir yemekte gerçek lezzetli bir şeki piti hazırlanır.

Tarifi

Kemiksiz koyun eti: 250 g (kas lifleri olmayan yumuşak kısımlar) Bezelye: 100 gr Kuyruk: 60 gr Soğan: 1 baş (küçük) Kuru erik: 1 adet Tuz, karabiber, safran, sumak: tatmak

Hazırlanması

- 1 nohut bir gün soğuk suda ıslatılır.
2. Et orta parçalara kesilir.
3. Soğan küçük parçalar halinde doğranır.
4. Kuyruk çukuru, çok kalın olmayacak şekilde, yemeğin ağızını kapatacak kadar düz kesilir.
5. Piti kabına önce kuru erik atılır, ardından bezelye eklenir, ardından doğranmış soğan, kıyılmış et ve son olarak yassı kesilmiş kuyruk düzgün bir şekilde yerleştirilir.

6. Piti kabının ağızından biraz eksik olana kadar soğuk su ilave edilir.
7. İlk kaynatmadan sonra etler pişirilir, ardından ocak tamamen kısılır ve yüksek ateşte pişirilir.
8. Bezelyeler yumuşayınca tuz ve safran (gerçek safran olması tavsiye edilir) eklenir. Pide, bezelye tamamen yumuşadığında pişmiş kabul edilir. Sumak ve biber sofraya eklenir.

Piti'nin özel kabda hazırlanma şekli olduğu gibi, özel yeme şekli de vardır. Piti, masaya getirilip servis edildikten sonra yemeğin suyu bir kaseye alınır ve tadına bakılmadan önce içine lavaş ekmeği eklenir. Su çorba gibi içildikten sonra etler ve nohutlar güvecin içinde ezilerek karıştırılır ve afiyetle yenilir.

Karabağ'ın Kapısı: Ağdam

Farid MEHDIYEV

Eskişehir, Türkiye

feridmehdi8@gmail.com

Ağdam şehiri Azerbaycanın kadim toprağı olan Karabağ'ın merkezinde – Karabağ sıradağlarının kuzey-doğu eteklerinde, Kür-Araz ovalığının batısında yerleşmektedir. 8 Ağustos 1930-cu yılda kurulmuş Ağdam şehri, arazisi 1154m², relyefi ise genelde düzenlik, kısmen dağlıktır. Ağdam adının kökeni hakkında farklı görüşler vardır. Bazı kaynaklara göre "Ağdam" kelimesi eski Türk dilinde "küçük kale" anlamına gelmektedir. Bu versiyona göre, uzak geçmişte bu bölgede yaşayan Türkçe konuşan kabileler, esas olarak kendilerini savunmak için küçük kaleler inşa ettiler. Zamanla bu şehrin adının anlamı değişti. 18. yüzyılın ilk yarısında Karabağ Hanlığı'nın kurucusu Panahali Han, bu şehirde kendisine beyaz

taştan bir köşk inşa edilmesini emretti. Uzun bir süre bu bina çevre köylerin sakinleri için bir dönüm noktası haline geldi. Bu anlamda "Ağdam", güneş ışınlarının aydınlattığı aydınlık, beyaz bir ev demektir.

Şehrin arazisinde XX yüzyılın 50-ci yıllarından beri arkeolojik araştırma çalışmaları yürütülmektedir. Bu araştırmalar sonucunda Ağdam topraklarının eski insanların yerleşim yerlerinden biri olduğu ortaya çıkmıştır. Bölgede ilk antik insanların altı ila sekiz bin yıl önce, yani Eneolitik dönemde (IV. -MÖ VI binyıl, buna "Bronz" dönem denir) eski çiftçilik ve sığır yetiştiriciliği kültürünü yaşamış ve tanımıştır.

1988 yılının son aylarında Ermenistan'dan ve daha sonra Dağlık Karabağ'dan sürülen on binlerce Azerbaycanlı, Ağdam bölgesine getirildi. 4 Temmuz 1993'te Ermeni kuvvetleri Ağdam'ı topçu ateşi ile bombalamış, şehrin büyük bir kısmını tahrip etmiş ve bunun sonucunda askerler ve siviller şehirden tahliye edilmiştir. 23 Temmuz 1993'te Ağdam şehiri Ermeni ordusu tarafından işgal edildi. Birinci Karabağ savaşında Ağdam en çok şehit veren il olmuştur. Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, Rusya Cumhurbaşkanı Vladimir Putin ve Ermenistan Başbakanı Nikol Paşinyan'ın imzaladığı ve 27 Eylül 2020de başlayan İkinci Karabağ Savaşını sona erdiren anlaşmasına göre, Ermeni itleri Ağdam rayonundan 20 Kasım 2020 tarihinde Azerbaycan Silahlı Kuvvetleri tarafından geri alındı.

2020 yılında nihayet, Azerbaycan'ın yaralı yeri olan Karabağ'ımıza kavuşabildik. Artık gidip bu toprakları ziyaret edebilir, yerin büyüleyici doğasını tanıyabilir ve dedelerimizden kalan Karabağ'ımızı canlandırabilir ve iyileştirebiliriz.

Dernek Faaliyetleri

6 Nisan tarihinde Eskişehir Azerbaycanlılar Derneği Yönetim Kurulu olarak Tepebaşı İlçe Kaymakamımız Ahmet ÖNAL'ı ziyaret ettik.

6 Nisan tarihinde yapılan Çarşamba sohbetimizde ESOĞU İlahiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Mustafa Yıldırım "Kültür ve Din İlişkisi" üzerine konuşma yaptı.

9 Nisan tarihinde Eskişehir Azerbaycanlılar Derneği Başkanımız Uzm. Ecz. Cavid Aydın İstanbul'da Gençlerden Sorumlu Genel Başkan Yardımcılığını yürüttüğü TADEF Yönetim Kurulu toplantısına katıldı.

13 Nisan tarihinde yapılan Çarşamba sohbetimizde Proje Danışmanı Dilara Serintürk "Türkiye'de Proje Bazlı Teşvik Sistemi" üzerine konuşma yaptı.

14 Nisan tarihinde Eskişehir Azerbaycanlılar Derneği Yönetim Kurulu olarak Odunpazarı İlçe Kaymakamı Sayın Ömer ULU'yu ziyaret ettik.

20 Nisan tarihinde yapılan Çarşamba sohbetimizde ESOĞU Öğretim Üyesi Doç. Dr. Volkan Marttin "Milli Egemenlik Anlayışı" üzerine konuşma yaptı.

23 Nisan tarihinde Eskişehir'den mezun olan Azerbaycanlı Soydaşlarımızın desteğiyle Eskişehir'de öğrenim gören Azerbaycanlı Öğrencilerimizle iftar sofrasında buluştuk.

27 Nisan tarihinde yapılan Çarşamba sohbetimizde Rıdvan Durakdemir "İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türk Birliklerinin Hazin Sonu" üzerine konuşma yaptı.

4 Mayıs tarihinde Azerbaycanlı Soydaşlarımızla ve Öğrencilerimizle Ramazan Bayramı bayramlaşması yapıldı.

10 Mayıs tarihinde Eskişehir Azerbaycanlılar Derneği Yönetim Kurulu olarak Kütahya'da Azerbaycanlılar Kültür ve Dayanışma Derneği'nin düzenlemiş olduğu "Haydar Aliyev'i Anma Programı" ve "Azerbaycan Kültür Gecesi" programlarına katıldık.

Dernek Faaliyetleri

11 Mayıs tarihinde yapılan Çarşamba sohbetimizde ESOGÜ Uluslararası İlişkiler Biriminden Madina Yörük "Erasmus; Bir Kariyer Fırsatı" üzerine sunum yaptı.

12 Mayıs tarihinde TADEF Genel Başkanı Sayın Adalet Turan, Yönetim Kurulu üyeleri Settar Kaya ve Cavid Aydın Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Sayın Mustafa Şentop'u ziyaret etti.

15 Mayıs tarihinde Eskişehir Azerbaycanlılar Derneği olarak Haller Gençlik Merkezinde bilgi ve mizahın bir arada yer aldığı "SAS - Sosyal ve Akademik Standup" programı gerçekleştirdik.

16 Mayıs tarihinde Anadolu Üniversitesi Kültür Günleri kapsamında Derneğimizin Gençlik Kolları tarafından Azerbaycan tanıtım standı açıldı.

18 Mayıs tarihinde yapılan Çarşamba sohbetimizde ESOGÜ Öğretim Üyesi Doç. Dr. Behçet Yalın Özkara "Hayatta Başarı" konusunda sunum yaptı.

24 Mayıs tarihinde Azerbaycan Cumhuriyeti İstanbul Başkonsolosu Sayın Narmına Mustafayeva derneğimizi ziyaret etti.

27 Mayıs tarihinde Üç Çizgi programımızda Eskişehir Azerbaycanlılar Derneği Başkan Yardımcısı Sirac Yaguboğlu "Azerbaycan Cumhuriyeti" hakkında konuşma yaptı.

27 -29 Mayıs tarihlerinde Azerbaycan Cumhuriyeti 104.Yıl kutlama programları düzenlendi.

13 Haziran tarihinde Isparta ve İzmir'den Eskişehir'e gelen Azerbaycanlı gençlerimiz derneğimizi ziyaret ettiler.

16 Haziran tarihinde AK Parti Eskişehir Gençlik Kolları STK'larla İlişkiler Birimi Başkanı Ayşe Tanyeri ve AK Partili Gençler derneğimizi ziyaret ettiler.

HAVA

KARA

GEMİ

FORWARDING

Hizmetleri

+90 (212) 638 37 68

+90 (553) 184 32 12

Balıpaşa Yokuşu Tuna Han Zemin No:20/1 Gedikpaşa - Beyazıt / İSTANBUL

**TÜRKİYE'NİN AÇIK VE UZAKTAN EĞİTİM VEREN
EN BÜYÜK DEVLET ÜNİVERSİTESİ**
AZERBAYCAN PROGRAMI

SİZİ BEKLİYOR!

BULUNDUĞUNUZ ÜLKEDEN SINAVLARA GİREREK
ANADOLU ÜNİVERSİTESİNDEN MEZUN OLABİLİRSİNİZ

globalcampus.anadolu.edu.tr

